

29. заседание

Срѣда, 24 декември 1924 година

(Открито отъ подпредседателя Н. Найденовъ, въ 16 ч. 30 м.)

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звъни) Моля, г. секретаря да провѣри по списѣка присѣтствувачитѣ г. г. народни представители.

Секретарь Т. Кожухаровъ (д. сг): (Прочита списѣка. Отъ заседанието сѣ отсъствуваха следнитѣ народни представители: Баевъ Христо, Бурмовъ Никола, Буровъ Атанасъ, Вълчевъ Ангелъ, Ганчевъ Йорданъ, Гиргиновъ д-ръ Александъръ, Геровъ д-ръ Борисъ, Даневъ д-ръ Стоянъ, Димитровъ Парашкевъ, Домузчиевъ Василъ, Дончевъ Георги, Думановъ Тончо, Дяковъ д-ръ Цвѣтанъ, Живковъ Георги, Кабакчиевъ Христо, Колушевъ д-ръ Недѣлко, Лѣкарски Иванъ, Мангърровъ Димитъръ, Милковски Александъръ, Минковъ Атанасъ, Минковъ Миланъ, Мончевъ Борисъ, п. Николовъ Маринъ, Парасковъ Василъ, Петрини Николай, Поповъ Георги, Пѣдаревъ Костадинъ, Реджовъ Григоръ, Савовъ Сава, Такевъ д-ръ Владимиръ, Топаловъ Недѣлко, Хаджиевъ Никола и Чернооковъ Георги).

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звъни) Г. г. народни представители! Присѣтствуватъ 124 души народни представители. Понеже имаме нужното число присѣтствующи, съгласно правилника, обявявамъ заседанието за открито.

Преди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, има да ви направя нѣколко съобщения, на първо мѣсто разрешенитѣ отпуски на нѣкои народни представители, а именно:

На г. Петко Стояновъ — 1 день;
На г. Димитъръ Мангърровъ — 3 дни;
На г. д-ръ Борисъ Геровъ — 3 дни;
На г. д-ръ Стоянъ Даневъ — 2 дни;
На г. Никола Бурмовъ — 2 дни;
На г. Георги Поповъ — 4 дни;
На г. Иванъ Лѣкарски — 1 день;
На г. Недѣлко Топаловъ — 2 дни;
На г. Крумъ Славовъ — 3 дни, и
На г. д-ръ Александъръ Гиргиновъ — 3 дни.

Г. г. народни представители! Постѣпило е питане къмъ г. министритѣ на вътрешнитѣ работи и народното здраве и на войната отъ Русенския народенъ представител г. Минчо Дилиановъ, въ което, като излага, че въ родното му село Корменско, Севлиевска околия, е билъ правенъ обискъ отъ единъ ескадронъ кавалерия, начело съ офицеръ и Севлиевския околийски началникъ и следъ това сѣ били арестувани нѣкои селяни отъ това село, принадлежащи къмъ Земледѣлския сѣюзъ; че сѣщото е било направено и въ село Сухиндолъ — пита г. министра на войната, какво е направилъ, за да не се излага авторитетътъ на войската, а г. министра на вътрешнитѣ работи — какви мѣрки е взелъ за наказание на виновницитѣ. Това питане ще се изпрати на съответнитѣ министри, за да дадатъ надлежния отговоръ съгласно правилника.

Постѣпило е питане и отъ народния представител г. Георги Косовски, въ което, като излага, че конгреситѣ на Българския младежки земеделски сѣюзъ сѣ искали следъ своя конгресъ, придружени отъ делегати отъ Югославия, Чехия и Полша, да отидатъ предъ сѣюзния домъ да се фотографиратъ, а полицията имъ е попречила съ оръжия да сторятъ това — пита г. министра на вътрешнитѣ работи, сѣ какво се оправдаватъ действията на полицията и дали сѣ фотографирането на сдружената земеделска младежъ се застрашавало съществуването на България. И това питане ще се изпрати на г. министра на вътрешнитѣ работи, за да даде надлежния отговоръ съгласно правилника.

Г. Косовски (з): На питанята, съгласно правилника, се отговаря или въ сѣщото заседание, въ което сѣ съобщени,

или въ едно отъ най-близкитѣ. Ние имаме примѣри досега, че питанята просто се забравятъ. Г. Министърътъ е тукъ и би могълъ да отговори.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Ще отговори товага, когато събере нужнитѣ сведения.

М. Дилиановъ (з): Запитайте г. министра. Може-би той е готовъ да отговори още сега.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Ако г. министърътъ е готовъ, ще поиска думата и ще отговори.

М. Дилиановъ (з): Г. министърътъ вчера е далъ разпореждане да се разгонятъ земеделцитѣ младежи и по това сега може да отговори.

С. Василевъ (д. сг): Младежи, като тебе, сѣ бради и мустаци!

Председателстващъ Н. Найденовъ: Г. Министърътъ на вътрешнитѣ работи желае да отговори на питането на г. Продановъ.

Обаждатъ се: Нѣма го.

Министъръ И. Русевъ: Вече три пѣти търся г. Продановъ за да му отговоря.

М. Дилиановъ (з): Желаете да му отговорите когато го нѣма!

Министъръ И. Русевъ: Не го познавамъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Констатирамъ, че три пѣти г. Продановъ не е тукъ, за да му се отговори на питането. Да не се оплаквате после, че не ви се отговаря.

А. Ляпчевъ (д. сг): Вне, г. министре, сте дължни да отговорите когато сте готови.

Министъръ И. Русевъ: Ако обичате, азъ мога да отговоря въ негово отсъствие.

Обаждатъ се: не може.

Министъръ И. Русевъ: Тогава желая да отговоря на питането на г. Минчо Дилиановъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Г. Дилиановъ! Имате думата да развиете Вашето питане.

М. Дилиановъ (з): Не знамъ кое питане бѣше.

Министъръ И. Русевъ: За пограничните нападения.

М. Дилиановъ (з): (Отъ трибуната) (Чете) „Чрезъ г. председателя на XXI-то обикновено Народно събрание до г. министра на вътрешнитѣ работи и г. министъръ-председателя.

„Господинъ председателю,
„Въ своето изложение предъ журналицитѣ на 7 октомври т. г., г. министърътъ на вътрешнитѣ работи изнесе нѣкои документи, относно дейността на нѣкои емигранти въ Югославия, забѣгнавши тамъ следъ преврата отъ 9 юни 1923 г. Тия изявления създадоха убеждение въ обществото, че въ предѣлитѣ на нашата сѣсѣдка се готви нѣщо, насочено срещу България и нейното правителство. И на-

истина, следъ няколко дни бѣхме изнападани отъ официални сведения, какво по западнитѣ граници на отечеството емигрантитѣ сѣ предприели многобройни нападения, като се фиксира, че числото на нападателитѣ било около 500.

„Като се има предъ видъ обстоятелството, че до днесъ правителството не излъже съ едно изложение, отъ което да се вижда положението на западната ни граница; нѣщо повече, като се вземе предъ видъ, че въ обществото си пробиватъ пакъ сведения, получени непосредствено отъ жители отъ крайграничитѣ мѣста, какво тамъ не е имало никакви нападения отъ вънъ, а всичко е било скроено, за да се създаде ефектъ по случай конгреса на демократическия съговоръ и откриване сесията на Пародиното събрание, то изясненето на въпроса отъ страна на правителството става необходимо.

„Държането на обществото въ неведение по този въпросъ създава смутъ вътре въ страната и излага нейния престижъ вънъ отъ нея, особено въ Югославия, откъдето, споредъ официалнитѣ сведения, идатъ нападателитѣ.

„Имайки това предъ видъ, моля, нареждането Ви, г. председателю, што г. министъръ-председателъ и той на вътрешнитѣ работи да отговорятъ:

„1. Има ли наистина нападения на западната ни граница, въ какъвъ размѣръ сѣ тѣ, де и кога?

„2. Кои сѣ нападателитѣ и какви мѣрки сѣ взети срещу тѣхъ?

„3. Съ знанието на югославянското ли правителство ставатъ тия нападения?

„4. Ако тѣ ставатъ съ негово знание, какви мѣрки сѣ взети отъ правителството, за да се избѣгне едно влошаване на отношенията ни съ нашата съседка?

„Спокойствието на страната налага отговорътъ да бѣде даденъ най-скоро.“

Г. г. народни представители! Знаете твърде добре този моментъ, когато правителството чрезъ своята преса напони обществото съ едно подозрение, съ единъ страхъ, какво България се памира предъ едно нападение отъ вънъ отъ страна на емигрантитѣ; едно нападение, което можеше да влоши твърде много вътрешния животъ на страната; едно нападение, което можеше да докара влошаване и на положението отъ вънъ, като се предизвика, може-би, една намѣса на нѣкои отъ околнитѣ намъ държави. Ние още тогава чрезъ нашата преса казахме на обществото, че таква нападение отъ вънъ никой не може да организира, защото това би значило действително да се изложи престижътъ на нацията вънъ, а отъ друга страна да се подрови вътрешниятъ редъ, който и безъ туй е подкочанъ издълго следъ 9 юни, и по този начинъ страната да дойде до едно безизходно положение. На туй, което ние казахме и писахме, не се обърна достатъчно внимание. Нѣщо повече, видѣхме какъ въ пресата на управляващата партия започнаха изявления най-напредъ отъ неогворни фактори, а следъ туй и отъ най-отговорното мѣсто, отъ министерството на вътрешнитѣ работи, какво действително въ западната покрайнина се готвѣли нѣкакви нападения. Въ желанието си да добия единъ по-ясен, по-конкретенъ сведения по този въпросъ азъ отидохъ при началника на обществената безопасностъ г. Начевъ, който тоже потвърди, че неговитѣ органи му донасятъ, какво въ нѣкои пунктове още на 15—16 октомври има забелезано движение на емигранти добре въоръжени и облѣчени въ военна униформа. Казахъ му, че азъ се съмнявамъ, какво това може да бѣде истина, защото отъ сведенията, които получихме отъ хора, които минаватъ презъ Сърбия и които сѣ се срещали съ емигрантитѣ, говорятъ, какво единствената задача на емигрантитѣ въ него моментъ е била да се грижатъ за своята прехрана и своето съществуване. Никакви други връзки съ емиграцията ние не сме имали, по простата причина, че ако ние речехме директно да се освободимъ по тѣхното положение, за тѣхното разбирање политическото положение на страната и т. п., ние сѣ туй още повече бихме усилили и безъ туй неоснователното подозрение на правителството, че има канали и каналчета за сношаване съ емиграцията, и по тоя начинъ бихме изложили Земледѣлския съюзъ и неговитѣ хора на още по-голямъ тероръ отъ страна на днешната властъ.

Л. Вжтевъ (д. ст): Дружбашкия съюзъ.

И. Ковачевъ (з): За васъ е дружбашки, за насъ не е.

М. Дилиановъ (з): Ние, представителитѣ на Земледѣлския съюзъ, бѣхме спокойни, че на западната ни граница нашитѣ емигранти нѣма да направятъ нищо, което да

емути границата и да даде поводъ на чужди въоръжени сили да се намѣсятъ въ вътрешния животъ на страната.

Х. Силяновъ (д. ст): Защо имате революционенъ центъръ тамъ? За какъвъ бѣсъ ви е?

М. Дилиановъ (з): Ние бѣхме спокойни, защото не вървахме, че нашата емиграция, която много добре схваща своето значение въ този моментъ, не си позволи да вземе активно участие въ нѣкаква нелегална борба вътре въ страната и по този начинъ да подложи на ударитѣ на днешната властъ Земледѣлския съюзъ, който хиляди пати вече — и отъ това мѣсто, и въ пресата, и въ заседанията на Върховния съюзеи съветъ, и въ заседанията на постоянното присѣствие — дава декларация, че той си остава легална организация, каквато е билъ въ миналото, че той държи на законитѣ въ страната, на реда и свободата, които сѣ гарантирали отъ конституцията.

Г. Василевъ (д. ст): Мене ме интересува, какво е Вашето мнение за Коста Тодоровъ. Азъ ще Ви кажа мнението на сѣрбитѣ, ако искате. Азъ мога да ви съобщя, че неотдавна единъ сѣрбски генералъ го е изгонилъ като недостоеи човѣкъ и като предателъ и не е искалъ да говори съ него. Ако желаете, азъ мога да ви съобща лично името на сѣрбския генералъ. Искамъ да зная, какво мнението Ви за Коста Тодоровъ?

Т. Страшимировъ (к): Васъ ще приематъ добре!

Г. Василевъ (д. ст): Васъ ви приематъ въ Москва. (Къмъ земледѣлцитѣ) Вие некате война съ Сърбия, но нѣма да я доживѣемъ. Бѣлградъ бѣше добъръ, когато ви позволяваше да правите бунтове, а сега не е добъръ, защото между София и Бѣлградъ нѣма война, а има приятелство. Това пакъ показва отново, че вие не сте българи. Но азъ искамъ да зная вашето мнение, както и мнението на г. Страшимировъ, за дейността на Коста Тодоровъ?

М. Дилиановъ (з): Г. Григоръ Василевъ! Вие некате да минавате за най-начететъ човѣкъ въ Парламента, . . .

Г. Василевъ (д. ст): Тукъ не е дума за начетеностъ.

М. Дилиановъ (з): . . . и предполагамъ, че четете това, което пишатъ ванитѣ политически противници за васъ. И ако вие четете „Земледѣлка отбрана“, ще сте прочели декларацията на постоянното присѣствие — ще ви донесе после броя — където се казва че Коста Тодоровъ не е билъ никога членъ на Земледѣлския съюзъ, че и въ този моментъ той не е членъ на Земледѣлския съюзъ, че Коста Тодоровъ, ако предприема каквито и да е действия извънъ границитѣ на нашата страна, това е негово лично дѣло. Това е мнението на постоянното присѣствие и на парламентарната група.

Х. Силяновъ (д. ст): А за Оббовъ?

М. Дилиановъ (з): Азъ не зная защо постоянно ни занимавате съ Коста Тодоровъ!

Г. Василевъ (д. ст): Защото той подписва документи заедно съ Оббова. Ето документъ. (Отива до трибуната и му посочва документа) Оббовъ е подписалъ заедно съ Коста Тодоровъ. Искамъ да зная: предателъ ли е Коста Тодоровъ или не е? Стига да кажете, че е предателъ, добъръ българинъ сте. Ако смѣтате, че не е предателъ, тогива Вие не сте добъръ българинъ.

М. Дилиановъ (з): Азъ не знамъ дали Коста Тодоровъ е предателъ, защото не познавамъ неговитѣ действия тамъ. Ако познавахъ неговитѣ действия, тогава пѣхъ да се произнесе. Азъ казвамъ, че Земледѣлскитѣ съюзъ и земледѣлската парламентарна група нѣматъ нищо общо съ Коста Тодоровъ, и ако сте благородни хора, това е достатъчно. Само Вие такаувате така лесно хората, че сѣ предатели. На Петко Петковъ, който бѣше герой на фронта, Вие прикачихте титлата „предателъ“.

Г. Василевъ (д. ст): Не съмъ казалъ това.

И. Ковачевъ (з): Много пати сѣ го казвали отъ вашитѣ мѣста.

Г. Василевъ (д. ст): Имате дневницитѣ. Мога да съобща, че братътъ на Петко Петковъ, Никола Петковъ, правѣше

шантажи въ Парижъ предъ френската преса. Хората му казаха, че е предателъ спрямо България, той се уплаши, и престана да прави шантажи. Хората сж живи, пишете на вашитѣ хора да провѣрятъ.

М. Дилиановъ (з): Насъ ни интересува умрѣлия братъ, защото него познаваме. Другиятъ не е билъ въ нашитѣ редове и за него ние не говоримъ.

Г. Василевъ (д. ст): Има дневници, въ които е записано какво съмъ казалъ. Въ всѣки случай мене ми е приятно да чуя отъ г. Дилиановъ, че той трѣбва да живѣе още единъ вѣкъ, за да узнае дали Коста Тодоровъ е предателъ или не. Не само ние леко го таксуваме като предателъ, но и сърби, и французи го таксуватъ като предателъ.

М. Дилиановъ (з): За да таксувате Коста Тодоровъ като предателъ ние трѣбва да излѣзете съ автентични документи, които трѣбва да се прегледатъ отъ хора, които познаватъ неговия подписъ и положението, при което той действува.

Г. Василевъ (д. ст): Ще ви посоча името на единъ европеецъ, когото Коста Тодоровъ изнудва отъ миналата година насамъ: ту му иска швейцарски франка, ту му иска французки франка съ хиляди. Бидейки преди единъ месецъ това лице въ Бѣлградъ, даде въ пресата едно съобщение, въ което се казва: „Отъ това, което знамъ за Коста Тодоровъ, отъ документитѣ, които съмъ видѣлъ, той е единъ предателъ“.

М. Дилиановъ (з): Г. Василевъ! Щомъ искате да таксувамъ Коста Тодоровъ като предателъ, трѣбва да имамъ за туй основание. Азъ само казвамъ, че не е билъ и не е и сега човѣкъ на Земледѣлския сюзъ, и това е мисля, достатъчно. Отговорете ми Вие сега на този въпросъ: като ходихте по Европа и обиколихте всички столици, като ходихте въ редакциитѣ на „Quotidien“ и „Ere nouvelle“ да правите изявления по положението на България и на Земледѣлския сюзъ, защо вашитѣ изявления не ги печатаха, а печатаха изявленията на Коста Тодоровъ, за когото ние казахте, че французитѣ го наричали предателъ? Какъ тогава въ пресата на управляющия въ Франция блокъ Коста Тодоровъ излиза съ свои изявления?

Г. Василевъ (д. ст): Информацията Ви е много глупава. Мога да заявя, че съмъ поканилъ и отъ „Quotidien“, и отъ „Ere nouvelle“ и отъ социалистическия вестникъ „La Vague“ да пиша и всичко, което пиша ще бѣде печатано, и ще туря бележка редакцията, че има всичкото довѣрие за туй, което пиша за България. Имамъ лични връзки съ всички тѣзи хора и съ Оларъ. Писмата ми сж въ джоба. Не съмъ ималъ време още да пиша и не съмъ счелъ за нужно да пиша. Въ всѣки случай азъ станахъ причина изложения на предатели като Коста Тодоровъ и компания, да не се печататъ въ тази преса. Азъ ги спрѣхъ. Това е секретарьтъ на редакцията на „Quotidien“, който може да го установи и когото видѣхъ въ редакцията на „Ere nouvelle“, видѣхъ го и въ Boulogne-sur-mer и съмъ въ кореспонденция съ него.

М. Дилиановъ (з): Вашиятъ приятелъ Оларъ, закривайки заседанието, въ което Вандервалдъ е докладвалъ за това, което е чулъ и видѣлъ въ България, вземалъ е последенъ думата и е казалъ, че въ България положението е ужасно, че тамъ демокрацията изчезва подъ бича на правителството.

Г. Василевъ (д. ст): Това бѣше, когато получаваше само вашитѣ предателски изложения, но когато влѣзе въ връзки съ други, не каза това, защото Оларъ разбра, че вашия режимъ е билъ разбойнически режимъ, че това, което пише Коста Тодоровъ, не е вѣрно. Ние канимъ Оларъ да дойде въ София да чете лекции.

М. Дилиановъ (з): Ще чакаме Оларъ да се опровергае.

Г. Василевъ (д. ст): Бѣдете спокойни, ще дойде въ София. Оларъ нито е дружелюбенъ нито е комунистъ, а е само единъ голѣмъ френски ученъ.

М. Дилиановъ (з): Докато професоръ Оларъ не се опровергае, неговата присяда надъ вашето правителство остава въ сила.

Г. Василевъ (д. ст): Какво общо има Оларъ съ невежеството? Какъ не ви е срамъ Вие, които сте апостоли на невежеството, да споменувате името на този човѣкъ?

Г. Косовски (з): Цѣлата английска и френска преса заклеими вашето управление, като една тирания въ страната, и Вие имате суратъ да отнемате думата на единъ ораторъ.

Въ „Ere nouvelle“ пишате за васъ това, а не за насъ.

Председателствуващъ Н. Найденовъ: (Звъни) Моля, седнете на мѣстото си, г. Косовски. Г. Дилиановъ самъ пожела г. Василевъ да му отговори.

Г. Василевъ (д. ст): Скоро, следъ петъ деня ще ви напиша една статия въ „Ere nouvelle“ и ще я четемъ. Какво сте разбрали вие отъ „Ere nouvelle“? Вашата ера съвсемъ не е нова, тя е просташка ера, ера на невежеството, на глупицитѣ, ера на Стамболійски и на Христо Стояновъ, едни обикновени разбойници и луди хора. Това е вашата ера. Нѣма го това време — мина.

Г. Косовски (з): Съгласете се да четемъ какво пише за насъ и какво пише за васъ.

Г. Василюевъ (д. ст): Вие и български не знаете да четете. Ако четехте френски, щехте да бждете малко поумни. Вие сте една сбирщина отъ „уфси“, вие сте срама на нашия народъ. И въ първата си речъ тукъ, въ камарата, още преди 10—12 години, когато Стамболійски и Драгиевъ ме прекъснаха, азъ имъ отговорихъ: вие представлявате невежеството на нашия народъ. Вижте дневницитѣ и ще се увѣрите. И така стана.

Г. Косовски (з): Недейте се хвали съ вашето управление.

М. Дилиановъ (з): Да не сте я произнесли, когато бѣхте при широкитѣ социалисти, г. Василевъ.

Г. Василюевъ (д. ст): Това беше въ 1914 г.

Председателствуващъ Н. Найденовъ: (Звъни) моля, тишина, г-да! Продължавайте, г. Дилиановъ.

Т. Кожухаровъ (д. ст): Вие пишете статии въ „Ere nouvelle“ и после казвате, четете статиитѣ.

М. Дилиановъ (з): Г. Кожухаровъ! Вие като ходихте въ Парижъ, трѣбваше да вземете ръкописитѣ, за да докажете, че ние сме писали въ в. „Ere nouvelle“, а не да разправяте тукъ бабини девитини.

Т. Кожухаровъ (д. ст): Не ви е срамъ! Срамота е да четемъ вашитѣ предателства.

М. Дилиановъ (з): Ние пишемъ въ „Земледѣлска отбрана“.

Т. Кожухаровъ (д. ст): И въ „Ere nouvelle“ пишете.

М. Дилиановъ (з): Въ вестника, въ който ние пишемъ отъ 100 броя 40 сж конфискувани отъ полицията. Само тамъ пишемъ ние. Не Ви е срамъ! (Възражения отъ сговориститѣ. Шумъ).

Преседателствуващъ Н. Найденовъ: (Звъни) моля, тишина, г-да! Продължете, г. Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Споредъ насъ, по единъ крайно неоснователенъ начинъ се създаде шумъ, смутъ вътре въ страната, че на западната ни граница се готви нападение.

Г. Василюевъ (д. ст): А, значи за Коста Тодоровъ не искашъ да отговоришъ!

М. Дилиановъ (з): Всѣки български гражданинъ, който мислѣ за спокойствието на страната, . . .

Г. Василюевъ (д. ст): И Коста Тодоровъ.

М. Дилиановъ (з): . . . което спокойствие следъ 9 юний не съществува въ България, трѣбваше да се замисли, трѣбваше да дари обяснение на всичко оной, което има да

стане. Постоянното присъствие на Земледѣлския съюзъ се занима съ тия слухове, свика всичките представители на Земледѣлския съюзъ, които бѣха въ него моментъ въ София, и въ редица заседания обсъди положението и излъже още тогава съ тая декларация, която азъ ви казахъ: първо, че той е противъ всѣкаква акция, която се готви извънъ предѣлитъ на България, каквато ще да е тя, и второ, че той е противъ всѣкаква нелегална акция, която може да бѣде подготвена вътре въ страната за събарянето на днешната власт. Защото ние видѣхме какъ една нелегална акция, каквото бѣше превратътъ на съзаклятиците отъ 9 юний, която целѣше да докара миръ въ страната, вмѣсто да го докара, уби въ сжщностъ и този миръ, който имаше дотогава въ страната следъ нещастните войни. (Възражения отъ сговориститѣ).

Т. Кожухаровъ (д. сг): Нѣмаше миръ преди 9 юний. За васъ само имаше миръ тогава, когато разграбвахте мѣстата и Ви дадоха и на Васъ мѣсто!

М. Дилиановъ (з): Азъ ви казахъ, че моето мѣсто отъ 300 кв. м., за които имамъ право, защото азъ не съмъ въ тая страна да вода само войни, е дадено сега на единъ отъ вашитѣ генерали.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Това е цинизъмъ, като казвате, че тогава е имало миръ. Защото не сте били въ затвора, затуй е имало миръ. А за тѣзи, които сж били въ затвора, е нѣмало миръ.

М. Дилиановъ (з): Днесъ цѣлата страна е затворъ, г. Кожухаровъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ти мислишь, че говоришь предъ конгреса на Младежкия земледѣлски съюзъ!

Т. Кожухаровъ (д. сг): Я кажете, защо вчера конгресътъ на вашия Младежки земледѣлски съюзъ е отговорилъ съ аklamация на телеграмата на Оббовъ, който всѣки денъ насѣсква четитѣ? Азъ ще ви посоча статии, съ които се насѣкватъ четитѣ за нелегална дѣйност. Конгресътъ не аklамира ли четитѣ? Отговорете!

М. Дилиановъ (з): Г. Кожухаровъ! въ конгреса на Младежкия земледѣлски съюзъ се прочете една телеграма отъ Бѣлградъ. Тая телеграма е подписана отъ бившия председател на Младежкия земледѣлски съюзъ Стефанъ Цаневъ, единъ голѣмъ идеалистъ, сдруженъ земледѣлецъ, който има уважението на цѣлата земледѣлска младежъ.

Отъ сговориститѣ: Ей-й-й!

М. Дилиановъ (з): Вѣрно е, че тази телеграма се посрещна съ аklamация отъ конгреса. Неговата телеграма, отъ кждето ще да иде тя, докато има Младежки земледѣлски съюзъ, ще бѣде посрещана съ аklamации, защото той действително е единъ младежъ идеалистъ.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Нищо ново не сте научили.

М. Дилиановъ (з): А телеграма отъ Оббовъ тамъ не се е чела, г. Кожухаровъ.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Не е получена!

М. Дилиановъ (з): Ако знаете такава телеграма, вземете я отъ пощата — което днесъ е възможно — и елате да я прочетете тукъ.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Това е ваша специалностъ, не е наша работа.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Моля, свършете, г. Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Всѣки български гражданинъ трѣбваше да дири обяснение на всичко туй, което се разпространяваше въ него моментъ, че се готви нападение отъ вънъ. И мнозина подириха едно праводоподобно обяснение: че Демократическиятъ сговоръ, който приживѣва единъ тежъкъ кризисъ (Възражения отъ сговориститѣ), който се намира въ единъ завой на своето развитие, понеже ще свика конгресъ, иска да пусне тази диверсия, за да може по този начинъ да създаде едно

сепление въ редоветѣ си, да се избегнатъ буритѣ въ конгреса.

Д. Митовъ (д. сг): По-голѣма обида отъ това има ли?

М. Дилиановъ (з): Казахъ ви, че такова обяснение се даваше не отъ насъ, а отъ хората, които излъзоха отъ Демократическия сговоръ последователно и се наредиха подъ старитѣ знамена на радикалитѣ и демократитѣ.

П. Желѣзковъ (д. сг): Както Игнатъ Богдановъ на спирка Бокиловци...

М. Дилиановъ (з): Отъ сжщитѣ срѣди излизаше и друго обяснение: понеже въ парламентарната група на Сговора има нѣкои хора, които твърде много съжаляватъ за туй, че отъ денъ на денъ все повече и повече се отнематъ свободитѣ на гражданитѣ, и сж почнали да проявяватъ известни протести, то ще трѣбва да се постави отечеството предъ една външна опасностъ, за да се яви и парламентарна група на Сговора въ конгреса единодушна.

К. Кънчевъ (д. сг): Коя е тази външна опасностъ?

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Макаръ, че това ви засѣга, то не е толкова страшно. Страшното е, че съ раздухането на и безъ туй нагорешената вътрешна политическа атмосфера чрезъ насаждане убеждението, какво отъ вънъ се готви едно нападение, правителството, безъ да иска, по единъ косвенъ начинъ поощри размирнитѣ елементи въ страната.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

М. Дилиановъ (з): И вне видѣхте, въпреки очакването на всички, че презъ есенята, когато плодородието на страната се прибира, когато природата се явява единъ мощенъ съюзникъ на всѣки, който иска да усмири нелегалнитѣ елементи въ страната, тъкмо презъ туй време въ страната пламна едно страшно четничество, ...

Т. Кожухаровъ (д. сг): Вне го правите.

М. Дилиановъ (з): ... което раздрусва вътрешния редъ и което и въ тоя моментъ продължава да го раздрусва. Какво означава това? Бургаскиятъ, Сливенскиятъ и други окржзи и въ тоя моментъ сж мѣста на вътрешни нелегални чети, които представляватъ една опасностъ презъ пролетта и за съседнитѣ окржзи. (Възражения отъ сговориститѣ). Какво означава обстоятелството да се явяватъ нелегални групи, които да спиратъ треноветѣ и да ги обиратъ? Утре тия групи могатъ да пристѣпятъ къмъ още по-страшни тиранически действия.

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звъни) г. Дилиановъ! Моля, напуснете трибуната.

М. Дилиановъ (з): И тукъ именно е голѣмата отговорностъ на правителството, че то, безъ да иска, пушайки слухове, че има нападения отъ вънъ, създава нападения вътре въ страната срещу реда и спокойствието. (Ржкоплекания отъ земледѣлцитѣ).

Председателстващъ Н. Найденовъ: Има думата г. министъръ на вътрешнитѣ работи.

Министъръ И. Русевъ: За да мога да отговаря на Вашето питане, г. Дилиановъ, азъ бихъ ви помолилъ да бждете така добъръ да кажете: Вие вѣрвате ли, че е имало нападения на границата или не вѣрвате?

М. Дилиановъ (з): Азъ не съмъ билъ на границата, но г. Славейковъ който е билъ на границата, казва, че не е имало нападения, и азъ вѣрвамъ на него. И сведенията, които събирамъ отъ хората, които идатъ отъ границата, сж, че не е имало никакви нападения.

Министъръ И. Русевъ: Г. г. народни представители! Г. Дилиановъ не вѣрва, че е имало нападения на границата и заради туй собствено той прави своето питане. Преди нѣколко дни имаше едно питане отъ единъ другъ народенъ представител отъ дружбашката парламентарна група, питане, което имаше за целъ да защити разбойничеството вътре въ страната. Има друго едно питане отъ

г. Продановъ, когото вече три пѣти го търся тукъ за да му отговаря; то пъкъ взема своя сюжетъ отъ Бургаското разбойничество. Види се тия двама народни представители сж вземали за себе си вътрешната политика на дружбашкия съюзъ — онова разбойничество, което става вътре въ страната, а г. Дилиановъ е вземалъ за себе си външната политика — онова разбойничество, което нарушава границитѣ на България. За да не бѣда голословенъ по въпроса, повдигнатъ отъ г. Дилиановъ, дали е имало нападения на границата или не, азъ ще ви прочета едно изложение на всички нападения, които сж станали и които нападения се потвърждаватъ съ донесенията на окръжнитѣ управители и съ донесенията на пограничната стража. Ако г. Дилиановъ би желалъ да бѣде добросъвестенъ, той може да си направи трудъ да отиде въ Министерството на вътрешнитѣ работи, а ако тамъ му е много неприятно да отиде, той може да отиде въ Министерството на войната, и да прочете сжнитѣ тия донесения. И тогава, ако не повѣрваше, трѣбваше да каже: азъ не вѣрвамъ на никаква българска държавна власт, било, че тя се представлява отъ администрацията или отъ военнитѣ власти. Азъ пъкъ съмъ убеденъ, че г. Дилиановъ вѣрва, какво нападения сж ставали, защото той знае за тѣхъ преди да сж станали. Тѣ не сж въпросъ на тълкувание — всѣки отъ васъ може да отиде на границата, където сж станали тѣ, да ги провери и да се увѣри.

Нападенията, които сж станали, сж следующитѣ (Чете)

„1. На 18 октомврий къмъ 5½ ч. сутринята на 10-и пограниченъ постъ, Берковско, сж преминали границата шайка въоръжени метежници. При престрѣлката единъ отъ тѣхъ е билъ раненъ.

„2. На 22 октомврий къмъ 17 ч. шайка отъ 7—8 души емигранти е искала да мине границата между I и II погранични постове отъ I пограниченъ подучастъкъ (западно отъ върха Комъ), обаче, забелезани отъ нашия патрулъ, върнали се обратно.

„3. Къмъ 19 ч. друга шайка отъ 20 человекъ се натъкнала на междинния постъ между I и II погранични постове, но, обстрелвана отъ поста, е отстъпила, като е дала четири изстрели.

„4. Къмъ 24 ч. 3-и пограниченъ постъ, намиращъ се на шосето Долни-Криводолъ—Комушица е билъ нападнатъ отъ 9 въоръжени лица, но, забелезани отъ поста, били отбити съ огънь. Престрѣлката се е водила отъ двете страни и нападателитѣ отстъпили по посока на IX сръбски постъ при Долни-Криводолъ.

„5. На 23 октомврий къмъ 2 ч. 30 м. нападението на III постъ се повтара вѣроятно отъ сжщата шайка. Завела се е престрѣлка, въ време на която отъ 10-и сръбски постъ е хвърлена бомба. Къмъ 3-я нашъ междиненъ постъ, намиращъ се въ западната крайнина на село Бърля, се появили също четирма, които открили огънь, и, следъ като дали около 20 изстрели, се оттеглили.

„6. На 25 октомврий къмъ 1 ч. 30 м. 6 души въоръжени емигранти се доближили на 300 крачки отъ 4-й пограниченъ постъ, откриватъ огънь по поста, но биватъ пропъдени съ огънь отъ войницитѣ на поста.

„7. На 29 октомврий въ 1 ч. едно отдѣление отъ около 15 души, нападнали шаба на 3-й пограниченъ подучастъкъ въ село Брѣзница, което въ мъглата доближило на около 10 крачки отъ часовая, ранява го и се оттегля въ гората, отъдето въ продължение на 10 минути е стреляно къмъ заставата отъ венчки страни.

Следватъ нападенията на западната ни граница въ Кюстендилско. Азъ бихъ молилъ, ако г. Славейковъ е тукъ, да обърне внимание на туй. (Продължава да чете)

„8. На 21 октомврий метежници, добре въоръжени и обути въ гумени обувца, сж нападнали постоветѣ „Шипокъ“ и „Левски“ (южно отъ с. Ресенъ) — Босилеградско. Нападтелитѣ сж били 50 человекъ, раздѣлени на две отдѣления отъ по 35 и 15 человекъ. Нападението, забелезано навреме, е било отблъснато отъ нашитѣ постови войници.

„9. На 21 срещу 22 октомврий метежници сж избеднали и нападнали два наши погранични постове западно отъ селата Горно и Долно Уйно — Кюстендилско. Постовитѣ войници, подкрепени навреме, отблъснали нападението.

„10. Презъ нощта на 26 срещу 27 къмъ 23 ч. отъ махалата „Тънки ридъ“, Босилеградско, метежници-емигранти нападнали съ пушеченъ и бомбенъ огънь междинния ни постъ, намиращъ се между 15 и 16 постове отъ 3/2 пограниченъ подучастъкъ Долно-Уйно — Кюстендилско. Войницитѣ отъ поста съ огънь прогонили нападателитѣ. Следъ два часа емигрантитѣ, възползувани отъ мъглата, наново нападнали поста. При това нападение пристигатъ наши

войници отъ заставитѣ и съ пушеченъ и бомбенъ огънь отбиватъ и новото нападение. При свѣтлината на ракетитѣ нашитѣ войници видѣли какъ емигрантитѣ отстъпватъ въ сръбска територия.

Тия три нападения на Кюстендилската граница, споменати въ точки 8, 9 и 10, навѣрно и г. Славейковъ ги е знаелъ, но по партизански съображения ги отказва.

Х. Славейковъ (д): Не е вѣрно това. Азъ и днесъ твърдя, че нападение е имало. Имало е престрѣлка, но не желая да кажа отъ кого е предизвикана. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ и демократитѣ).

Отъ сговоритѣ: А-а-а! (Възражения)

М. Дилиановъ (з): Г. Славейковъ каза, че е имало само престрѣлка и че не желая да каже отъ кого е предизвикана.

С. Василевъ (д. сг): Който е ходилъ на война, той знае, че щедто има престрѣлка, тамъ има и нападение.

Н. Кемилевъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Вие сте явни предатели! Нешастна действителност!

С. Василевъ (д. сг): Какъ може да се отрича, че е имало нападение?

И. Симеоновъ (д): Разберете добре какво каза г. Славейковъ. Не искате истината да чуете, затова говорите така. Вие трѣбва да чуете какво каза г. Славейковъ.

С. Василевъ (д. сг): Той каза, че е имало престрѣлка.

И. Симеоновъ (д): Той каза, че е имало престрѣлка не между тѣхъ и нашитѣ, но между други хора, обаче, като българитѣ, не иска да каже кои сж — може би има нѣщо тайно. Разберете!

Министъръ И. Русевъ: Г. Славейковъ! Когато ставатъ нападения, тѣ не ставатъ съ думи, тѣ ставатъ съ престрѣлка. Тая престрѣлка свидетелствува, че е имало нападение. Нищо тайно по границата нѣма. Това, което говорите, че е престрѣлка, то е нападение. Нападение съ думи не става, а съ огънь. (Продължава да чете)

„11. На 1 октомврий н. г., 5 емигранти преминали границата ни и нападнали кошаритѣ на Арсо Георгиевъ отъ с. Гореме, Петричко. Заловили го и го подложили на разпитъ. Узнатъ отъ нашата милиция, били принудени съ огънь да отстъпятъ въ сръбска територия.

„12. На 19 октомврий н. г. вечерята 14 въоръжени емигранти при с. Клисура, Горно-Джумайско, сж минали въ наша територия. Посрещнати отъ наша засада, тѣ били принудени да отстъпятъ въ сръбска територия. Тамъ наново се организирали и наново настѣпили и принудили нашитѣ войници да отстъпятъ. Войницитѣ, подкрепени отъ съседнитѣ постове, отблъснали повторно метежницитѣ.

„13. На 29 октомврий н. г. въ 1 ч. презъ нощта е билъ нападнатъ шаба на 3-й подучастъкъ при с. Брезница, Горно-Джумайско, отъ емигрантска шайка, която благодарение на гъстата мъгла и тъмнина е дошла на 10 крачки до часовая доброволецъ Миленко Арсо Янковъ, когото ранява въ единия кракъ. Следъ кратка престрѣлка шайката е била отблъсната.

„14. На 14 декемврий н. г. шайка емигранти е нападнала с. Горна Рибница. Между нападателитѣ е имало и двама студенти българини. Шайката е била прогонена.

„15. На сжния месецъ друга банда е нападнала с. Добри Лъкъ, Петричко. Сражението се е водило единъ часъ. Повредени сж доста къщи въ селото. Сжщиятъ денъ е нападнатъ и втория пограниченъ постъ отъ 6-й участъкъ. Бандитѣ сж били отблъснати.

Повтарямъ, г-да, че венчки тия 15 нападения сж потвърдени съ официални донесения на администрацията и на военнитѣ власти. Който отъ васъ иска да се удостовери, могатъ да направятъ проверки въ Министерството на вътрешнитѣ работи и Военното министерство. Иначе трѣбва да помислимъ, че цѣлата държавна машина, въ това число и войската, е курдисана да съчинява нападения по границата.

Че има нападения, вие можахте да се убедите и отъ вестникъ „Земледѣлско знаме“, който се възхизаваше отъ тия нападения и казваше: „Дерзайте четници!“ Г. Дилиановъ, който вече достатъчно се е болшевириралъ, тукъ, на тая трибуна, имаше смелостта преди нѣкое време да сра-

нява тия шайки съ нѣкогашнигѣ наши хайдучки чети, и затуй днесъ той ги взема подъ свое покровителство.

На втория въпросъ отъ питането на г. Дилианова — „дали югославянското правителство знае за формирането на тѣзи чети и какво е направило българското правителство по той поводъ“ — азъ съмъ безсиленъ да отговоря, защото предполагамъ, че г. Дилиановъ е изхарчилъ голѣма частъ отъ дружбашка хитрина, за да съчини такива въпроси. (Възражения отъ земледѣлцитѣ) Азъ нѣмамъ тая хитрина и затуй се отказвамъ да отговоря на тия въпроси. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ).

Г. Тодоровъ (з): Моля, г. председателю, да ми позволите да задамъ само единъ въпросъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Нѣмате думата. Седнете си на мѣстото.

Г. Тодоровъ (з): Г. министърътъ на вътрешнитѣ работи каза, че е имало 15 нападения.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Нѣмате думата! Права Ви бележка.

Г. Тодоровъ (з): Тамъ, където има нападения, безспорно е, че има и престрелки, а въ тия престрелки не е падналъ нито единъ убитъ или раненъ отъ едната или отъ другата страна.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Има думата г. Минчо Дилиановъ за пет минути, за да отговори доволень ли е отъ отговора на г. министра на вътрешнитѣ работи.

М. Дилиановъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Много вѣрно г. Груйо Тодоровъ искаше да зададе единъ въпросъ: какъ е възможно, когато има 15 нападения — и то нощи нападения и повечето въ мъгла — да нѣма нито единъ убитъ, нито единъ раненъ, нито единъ заловенъ? (Възражения отъ сговориститѣ)

Т. Кожухаровъ (д. сг): Вие желаете ли да има убити?

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Когато идватъ нападения отъ вѣнъ и има убити, ние не се страхуваме, защото нападенията отъ вѣнъ сж нападения срещу България. Но кажете ми едно нападение вътрѣ въ страната — когато и да е станало и където и да е — при което да нѣма убитъ. И снощи е имало нападение при Александровската болница — тамъ има единъ убитъ и двама тежко ранени. Тукъ има 15 нападения, а нѣма нито единъ убитъ, нито единъ раненъ, нито единъ плененъ. Действително това говори, че надали ще е имало нападения. Пресата каза, че имало пленена само една шапка! Това бѣше една ирония къмъ правителството, и то много добре я разбра.

Г. г. народни представители! Азъ не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра на вътрешнитѣ работи, защото и официалнитѣ писма сж въ пълно противоречие съ туй, което прѣкиятъ наблюдатели, като г. Славейковъ и други, които идатъ отъ границата, говорятъ. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ).

Н. Кемилевъ (д. сг): Той билъ ли е на границата?

М. Дилиановъ (з): Съ г. Лѣкарски сж ходили да правятъ анкета.

Н. Кемилевъ (д. сг): Не е вѣрно, че сж ходили да правятъ анкета. Отъ г. Славейкова, който каза, че е имало престрелка, а нѣмало нападения, отъ такъвъ голѣмъ воененъ капацитетъ не искамъ просвѣта, защото азъ знамъ какво нѣщо е стрелба!

Х. Славейковъ (д.) (Възразява нѣщо)

Н. Кемилевъ (д. сг) Вие паднахте днесъ и предъ себе си, когато ви ржкоплѣскаатъ дружбашитѣ. Имало стрелба, имало ранени войници, а нѣмало нападения срещу българскитѣ постове! Какво разбирате Вие подъ нападение? (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

М. Дилиановъ (з): А що се отнася до това, какво е направило българското правителство спрѣмо сръбското правителство, г. Калфовъ да прочете нотитѣ до сръбското правителството. Нотитѣ прочетете, а не г. Русевъ само да казва, че азъ съмъ съчинявалъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звѣни) Моля, г. Дилиановъ!

Т. Кожухаровъ (д. сг): Г. Дилиановъ! Отговорете ми на следния въпросъ: Вие, който днесъ защитавате Стамболійски, не бѣхте ли който казвахте, че Стамболійски е единъ тиранинъ? Вие лично казвахте, че Стамболійски е единъ тиранинъ.

М. Дилиановъ (з): Това е мръсна лъжа.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Предъ г. Петко Стояновъ не го ли казахте? Г. Петко Стояновъ е свидетелъ.

М. Дилиановъ (з): Азъ много добре знамъ какво съмъ говорилъ. Не можете да си послужите съ друго, освенъ съ измислици. Това е недостойно. (Тодоръ Кожухаровъ отива къмъ Дилианова и влизатъ въ пререкание)

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звѣни)

М. Дилиановъ (з): Това е недостойно. (Голѣма глъчка)

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звѣни) Моля, тишина, г-да. (Народниятъ представителъ И. Ковачевъ отива при Т. Кожухаровъ и М. Дилиановъ. Силни пререкания между сговористи и земледѣлци. Квесторътъ Донко Цвѣтановъ тласка народния представителъ И. Ковачевъ. Земледѣлцитѣ ставатъ прави и между тѣхъ и сговориститѣ се завързватъ силни пререкания)

Моля, г. Цвѣтановъ. (Глъчката продължава)

Т. Кожухаровъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Четири милиона швейцарски франка отграднахте! Нѣмате срамъ! Катили вулгарни сте вие! И още правите политика въ България!

С. Василевъ (д. сг): Мошеници! Шайкаджии такива! Разбойници!

Т. Кожухаровъ (д. сг): Бандити!

М. Дилиановъ (з): Престанете да се заканвате! Това е срамъ и позоръ за васъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Моля, г-да, пазете тишина.

С. Василевъ (д. сг): (Къмъ Дилианова) Не говорѣше ли предъ менъ, че Стамболійски е тиранинъ? Не те е срамъ!

М. Дилиановъ (з): И предъ тебе ли съмъ говорилъ? Ще избѣже, че едва ли има въ свѣта нѣкой предъ когото да не съмъ говорилъ! За менъ Стамболійски билъ разбойникъ! А за тебе какъвъ бѣше? Ти му бѣше дѣсната ржка.

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звѣни) Моля тишина, г-да, заемете си мѣстата.

Ще пристѣпимъ къмъ дневния редъ. Понеже г. министърътъ на войната и г. министърътъ на финанситѣ отсъствуватъ, ще пристѣпимъ къмъ разглеждане на точка четвърта отъ дневния редъ — одобрение предложението за одобрение на подписания въ Женева на 29 септември 1924 г. протоколъ за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България.

С. Василевъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитѣ) Вие посредъ София убихте прокурора Димчевъ. Не можемъ да бъдемъ спокойни, когато предателитѣ възпѣватъ предателството!

М. Дилиановъ (з): Недай Боже да бѣде застрашена България — тогава ще се видятъ предателитѣ. (Глъчка)

Председателстващъ Н. Найденовъ: (Звѣни) Моля, тишина, г-да. Не може да се продължава така. Ще вдигна заседанието.

Моля докладчика г. Никола Милевъ да прочете предложението.

Докладчикъ Н. Милевъ (д. ср): (Чете)

„ИЗЛОЖЕНИЕ НА МОТИВИТЪ

къмъ законодателното предложение за одобрение на подписания въ Женева на 29 септемврий 1924 г. протоколъ за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България.

Г. г. народни представители! Мирнитѣ договори предвиждатъ известни постановления, относно покровителството на малцинствата въ България и въ Гърция. Тия постановления, съгласно казанитѣ договори, съставляватъ задължения отъ международенъ интересъ и сѫ поставени подъ гаранцията на Обществото на народитѣ.

Съ цель да се обезпечи по-добре приложението на въпроснитѣ постановления, бидоха подписани въ Женева, на 29 септемврий 1924 г., два отдѣлни протокола: 1) за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България, и 2) за покровителство на българскитѣ малцинства въ Гърция.

Убеденъ, че тия протоколи ще допринесатъ за разрешенето на въпроса за малцинствата, като прилагамъ при настоящето българския и френския текстъ на протокола за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България, подписанъ въ Женева на 29 септемврий 1924 г., моля ви да приемете тукъ приложеното решение за одобрение на казания протоколъ.

София, декемврий 1924 г.

Министъръ на външнитѣ работи и на изповѣданията:

Х р. К а л ф о в ъ.

„Р Е Ш Е Н И Е

за одобрение на протокола за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България, подписанъ въ Женева на 29 септемврий 1924 г.

Членъ единственъ. Одобрява се подписания въ Женева на 29 септемврий 1924 г. протоколъ за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България“.

Г. г. народни представители! Протоколътъ, подписанъ въ Женева между представителя на България и представителитѣ на Обществото на народитѣ — председателитѣ на съвета на Обществото на народитѣ и главниятъ секретаръ на последното — има следното съдържание: (Прочита го — вж. приложение № 1, Т. III)

Също таквъ протоколъ, отнасящъ се до българскитѣ малцинства въ Гърция, е подписанъ между същитѣ представители на Обществото на народитѣ и гръцкия пръвъ делегатъ г. Политисъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Има думата г. министърътъ на външнитѣ работи.

Министъръ Х. Калфовъ: Г. г. народни представители! Мисля, че е по-добре азъ да дамъ предварително обяснения по протокола, а впоследствие г. г. народнитѣ представители да се изкажатъ и направятъ своитѣ забележки или запитвания.

Преди една седмица на васъ бѣше представенъ за разглеждане и ратифициране протокола, който биде подписанъ между България и Обществото на народитѣ въ Женева на 29 септемврий т. г. Преди да направя изложение по съществува на самата работа, ще се спра на единъ въпросъ, който макаръ страниченъ, но не и второстепененъ, заслужава нашето внимание. Това е въпросътъ за онова желание или за онова стремление, което се явява у нѣкои срѣди да некатъ — може-би волно или неволно — да дебатиратъ въпроси отъ външната политика постоянно или твърде начесто.

Преди единъ месецъ, когато правѣхъ тукъ изложение по външното положение на страната при дебатитѣ по отговора на тронното слово, азъ казахъ, че на каквито и обиди и клевети да бѣде подхвърлено правителството по тия въпроси, предпочитаме да мълчимъ и да залазимъ една резервираностъ, отколкото да излизаме и полемизираме. Защото считамъ, че външ отъ декларациитѣ, които е неизбѣжно и необходимо да се правятъ предъ отговорнитѣ близки партийни срѣди, предъ парламентарната комисия на Министерството на външнитѣ работи, предъ Народното събрание въ известни случаи, както и предъ Обществото на народитѣ, или при пѣтуване въ чужбина, всѣко друго полемизиране по въпроси отъ външната политика не само

не е полезно, но е и вредно. Ще бѣда по-ясенъ като ви посоча факти.

Ще се спра само на дветѣ питання, които се отправиха къмъ мене.

Съ първото питане на 5 ноемврий т. г., направено отъ народнитѣ представители Асенъ Господиновъ и Димитъръ Нейковъ, отъ името на Социалдемократическата партия, се преценираше следното: (Чете) „Предприело ли е нѣщо правителството, за да издействува възвръщането на стотицитѣ хиляди бѣжанци въ роднитѣ имъ огнища, като имъ се обезпечи тамъ сигурностъ, граждански и политически права, свобода на езика и вѣрата, както и повръщане на изоставенитѣ отъ тѣхъ имоти“. Понеже тогава се водѣха дебатитѣ по отговора на тронното слово, правителството счете, че ще бѣде пресилено, ако се спре специално върху това питане, защото и тогава г. г. народнитѣ представители можеха да говорятъ обстойно по външната политика. И действително по въпроса за бѣжанцитѣ, като единъ отъ най-важнитѣ, мнозина се изказаха. И азъ, когато дойде моя редъ да си кажа думата, което можехъ да дамъ като отговоръ отъ страна на правителството, дадохъ го най-обективно.

Впоследствие, на 2 декемврий, отъ г. Кръстю Пастуховъ се подаде друго питане, въ което се преценираше нѣколко въпроса пакъ за бѣжанцитѣ, между които и тѣзи: (Чете) „Има ли сведения — правителството — за броя на напусналитѣ роднитѣ си огнища бѣжанци, отъ кои мѣста главно идатъ тѣ, доброволно, принудително или по каква друга причина става прокудването имъ; второ, започнало ли е прилагането на сключената въ Женева въ заседанието на Обществото на народитѣ гръцко-българска конвенция и какви резултати тя е дала досега, и трето, имало ли е нѣкои пречки за приложението, и какви постѣпки и какъ сѫ направени за отстранението имъ?“. Понеже това питане дойде само десетъ дни следъ дебатитѣ по отговора на тронното слово и, понеже предстоеше разглеждането на проткола, който днесъ е представенъ предъ васъ, г. г. народни представители, правителството счете, че ще бѣде по-добре да се остави за разглеждане едновременно съ протокола. Тѣзи бѣха мотивитѣ, които спираха поставянето на дневенъ редъ на това питане. Външ отъ това, въ вестницитѣ на нѣколко пѣти вече се повдига въпросътъ за положението на нашето консулство въ Солунъ. Азъ преди две седмици имахъ случая да помоля главнитѣ редактори на всички столични вестници да дойдатъ при мене, за да ги занимая съ нѣкои отъ нашитѣ най-важни въпроси отъ външната политика — не само съ въпроса за бѣжанцитѣ, не само съ тоя за репарациитѣ, но и съ други такива въпроси. Азъ изложихъ обстойно предъ тѣхъ положението и дадохъ всички освѣтления, които можеха да се дадатъ, и действително болшинството отъ столичнитѣ вестници спрѣха да пишатъ по въпроса за консулството. Нѣкои, обаче, не спрѣха, продължаватъ да злорадствуватъ и до день днешенъ. Ако правителството досега не е отговорило навреме на тѣзи питання или никакъ не е отговорило въ пресата съ официални изявления по въпроситѣ, които се повдигатъ, то не е затова, защото нѣма добрата воля. Азъ вѣрвамъ, за честта на Парламента, че всички г. г. народни представители ни за мигъ ще допуснатъ, че е възможно едно подобно леко гледане на нѣщата. Нито пъкъ, че правителството нѣма смѣлостта да поеме отговорноститѣ по положението, за които е дума въ тѣзи питання. Защото е известно, че има много други въпроси, които сѫ отъ по-деликатно естество и за разрешението на които правителството не се е поколебало да поеме отговорностъ, та нѣма защо да се колебае и тукъ, въ този случай: да излѣзе да каже какво е положението на нѣщата, какво е неговото становище и какви сѫ мѣрките, които смѣта да вземе. Но ако това не се е правило, то е затуй, защото се счита, че въ тази областъ е необходима една въздържаностъ и една жертва на личнитѣ и партийни интереси предъ общитѣ такива, които не всѣкога допускатъ да се приказва по известни въпроси. Не затуй, че трѣбва тайнственостъ, не затуй, че трѣбва нѣкаква секретностъ, но затова, че се налага известно благоразумие при разискването и разглеждането на такива въпроси. Но азъ смѣя да твърдя, че отъ 18 месеци насамъ, каквито и въпроси да е имало отъ външната политика, тѣ никога не сѫ били разглеждани насаме, на тайно, а напротивъ винаги сѫ били разглеждани, споредъ случая, или въ Министерския съветъ, или предъ парламентарната комисия по Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията, или предъ болшинството, или тукъ, предъ самитѣ васъ, за да вземемъ нужното решение и становище

по тях. Този беше критерият, който ръководеше правителството, за да ви представи за разглеждане и одобрене протокола едва преди една седмица. Умътно е да се спомене, че и у нашата съседка Гърция, след дълго полемизиране в пресата и бурно дебатиране в Парламента, и тамъ в болшинство две трети от всички народни представители се реши, да се отложи разглеждането на въпроса. Съ това искамъ да подчертая, че въпроситъ отъ външната политика иматъ една страна — на умътностъ, която трѣбва винаги да се има предъ видъ, когато се правятъ питаня или запитвания въ Народното събрание или се излиза съ каквото и да било писане въ отговорната партийна преса.

Премиснавамъ къмъ същността на материята. Какъ се дойде до протокола, какво той съдържа и каква е неговата смисълъ?

Още миналата година съ промѣната на режима стана и дълбока промѣна въ външното положение на страната. Шефътъ на бившето правителство, макаръ и често, да повтаряше: „Миръ и приятелство съ всички държави“, не бѣ успѣлъ да убеди нито великитѣ, нито малкитѣ държави въ искренности на своитѣ изявления. Било съ своето прекалено сътрудничество за бързото закрѣпване на зеления интернационалъ, въ който той влагалъ повечко бунтарство, повечко нетърпеливостъ, отколкото навѣждае другаде въ свѣта се влагатъ такива въ тѣзи организации; било съ парадиранията, които той правѣше съ другия интернационалъ — вишеночервениятъ — не само съ своето държане въ Генуа, не само съ мисията на нещастния Грозковъ въ Ангора или пращането на куриери, като Николаевъ и други, въ Москва, но и тукъ съ приомитѣ на управленето въ страната и даването връхъ на болшевишки организации и органи да реорганизиратъ нашата Комунистическа партия и да я насочатъ въ пътища, идентични съ онѣзи на третия интернационалъ, бѣше подкочалъ вѣрата въ управлението на България презъ цѣлия онзи периодъ. Въ веѣки случай, това недовѣрие къмъ насъ, както у нашитѣ съседи, така и у великитѣ държави, бѣше фактъ. Нѣма да споменавамъ за всички други държави, а ще се огранича само съ онова, което се отнася за днешния случай — отношенията ни съ Гърция.

Въ Гърция нѣмаха довѣрие въ онова малко съдружие на нещастниятъ Грозковъ, Муравневъ и Стамболийски, а отъ друга страна бѣ станало нападение въ тила на грѣцката армия въ долината на р. Марица презъ пролѣята на 1923 г., поради което, тѣ бѣха интернирани повече отъ 10 хиляди души тракийци отъ Гюмюрджина и Деде-Агачъ въ островитѣ и въ Тесалия, въ блатниви и маларични мѣста. Въ този периодъ конвенцията за доброволно изселване на малцинствата бѣ въ сила и двама представители на Обществото на народитѣ, г. г. Корфъ и де Роверъ, бѣха наговорени съ приложението ѝ. При промѣната на режима ние заварихме това недовѣрие въ Атина, интернирани българари въ маларични мѣста и една конвенция въ действие отъ 1920 г. съ изпълнителни двама представители на Обществото на народитѣ. Каква целъ можехме да си поставимъ предъ насъ въ отношението ни съ съседката Гърция, тогава кралство, сега република? Най-напредъ трѣбваше да се постараетъ да повърнемъ тѣзи нещастници отъ маларичнитѣ мѣста въ тѣхнитѣ родни огнища, а после да създадемъ условия действителни за едно доброволно изселване на малцинствата отъ едната и отъ другата страна. Тѣзи бѣха обектитѣ, които си поставихме за достигане. Кои бѣха средствата, съ които можехме да се доберемъ до постигането на тѣзи цели? Имаше само пътечки на прави връзки съ грѣцкото правителство, добритѣ услуги на двамата представители на Обществото на народитѣ, г. г. Корфъ и де Роверъ, и отъ трета страна — секретариатътъ на Обществото на народитѣ. И действително, отъ усилията, които се положиха въ тѣзи три посоки, както и предъ канцеларитѣ на великитѣ сили, приятелски настроени къмъ България и българския народъ, се получи въ резултатъ повръщането на интерниранитѣ българари отъ маларичнитѣ области въ роднитѣ имъ огнища. Тѣ не само че бѣха повърнати въ роднитѣ мѣста, но грѣцкото правителство се съгласи да ги обезщетя въ известна степенъ парично за претърпениитѣ отъ тѣхъ загуби, било въ покщичина, било въ добитъкъ, било най-сетне въ повреди, констатирани отъ съответнитѣ комисии. Тѣ се върнаха, но отъ 10-тѣ хиляди души, които бѣха интернирани въ тѣзи маларични мѣста, останаха заровени тамъ, жертва на маларията и мизерията, въ която бѣха поствени, 2348 души.

Вториятъ въпросъ — създаването условия за едно добро приложение на конвенцията за доброволното изсел-

ване — се помъчихме да достигнемъ първо, съ съдействието на комисията, състояща се отъ двамата представители на Обществото на народитѣ и отъ нашия и грѣцкия такива, второ, съ обективнитѣ изложения на правителството предъ секретариата на Обществото на народитѣ и предъ нѣкои отъ приятелски настроенитѣ къмъ България велики сили или филантропи на Западъ.

Азъ съмъ длъженъ да кажа нѣколко думи за смисъла на конвенцията за доброволното изселване на малцинствата, за да преминя следъ това отъ нея къмъ протокола. Въ чл. 56, алинея втора отъ договора за миръ, сключенъ въ Ньои се казва: (Чете) „България се задължава да признае постановленията, които главнитѣ съюзени и съдружени Сили биха счели за умѣтни, относително взаимната и доброволна емиграция на малцинствата.“ Въ чл. 57, алинея първа е казано: (Чете) „България приема, че постановленията на предидущитѣ членове отъ настоящия отдѣлъ, доколкото тѣ се отнасятъ до лица, принадлежащи на расовитѣ, религиозни и езикови малцинства, съставляватъ задължения отъ международенъ интересъ и се поставятъ подъ гаранцията на Обществото на народитѣ. Тѣ не могатъ да бъдатъ измѣнявани безъ съгласието на болшинството на Съвета на Обществото на народитѣ.“ Като изпълнение на тѣзи два члена отъ договора бѣше приложена къмъ договора конвенцията за доброволно изселване на малцинствата, конвенцията, която бѣше поднесена на българската делегация само два-три дена преди подписването на цѣлия текстъ на Ньойския договоръ, време твърде кратко, за да може да бѣде тя обсъдена и разкритикувана отъ българската делегация и да може последната да представи контра-проектъ или нѣкаккви корекции въ нея. Тя бѣше подписана заедно съ договора, защото трѣбваше да се подпише. Въ тази конвенция има следнитѣ задължения. Въ чл. 1 е казано: (Чете) „Високитѣ договарящи страни признаватъ на своитѣ подданици отъ етническитѣ малцинства по вѣра или езикъ, правото да се изселатъ свободно въ тѣхнитѣ съответни територии“. Въ чл. 3, е казано: (Чете) „Не ще може да се прави никаква пречка за отиждването на доброволнитѣ изселници по каквато и да е причина, освенъ въ случай на окончателно осъждане за общи престѣпления“. Въ чл. 4 е казано: (Чете) „Веѣко лице по-възрастно отъ 18 години има право на доброволно изселване“. По-нататкъ въ чл. 9 се казва: (Чете) „Смѣсената комисия ще има за задача да надзирава и улеснява доброволното изселване, предвидено въ настоящата конвенция и да ликвидира недвижимитѣ имущества на преселшицитѣ.

„Тя ще опредѣли начинитѣ на изселването и на ликвидацията на недвижимитѣ имущества.

„Изобщо, смѣсената комисия ще има пълна властъ да взема мѣрkitѣ, необходими за изпълнението на настоящата конвенция и да решава всички въпроси, които биха се явили въ свързка съ тази конвенция.

„Решенията на смѣсената комисия ще се взематъ съ болшинство на гласоветѣ, като при разногласие ще решава председателятъ“.

Тази е конвенцията за доброволното изселване, това сж главнитѣ ѝ точки. Тя е въ сила и действие още отъ 1920 г.; ние я заварихме. Но условията за доброволно изселване ги нѣмахме налице и ние се постаряхме да убедимъ правителството на съседната държава, че отъ общъ интересъ е тия условия да се създадатъ и само тогава да се приложатъ. И въ това отношение тѣ възприеха нашето становище и за дълги месеци конвенцията, безъ да бѣде суспендирана, не бѣше прилагана, защото липсваха условията за едно корективно неѣно приложение, т. е., изселването да бѣде само доброволно. Отъ друга страна, още миналата година презъ м. юний, ние обърнахме внимание и на чл. 46 отъ Ньойския договоръ, който въ първата си алинея казва следующето: (Чете) „Гърция приема и се съгласява да бъдатъ вписани въ единъ договоръ съ главнитѣ съюзени и съдружени Сили постановленията, които казанитѣ сили считатъ за необходими за защитата въ Гърция на интереситѣ на жителитѣ, които се различаватъ отъ болшинството отъ населението по раса, езикъ или въроизповѣданне.“ Българското правителство счете за пръвъ свой дългъ да посочи, че чл. чл. 46 и 56 сж две части отъ едно и също цѣло: правата и свободитѣ, които се даватъ на малцинствата. Тѣ трѣбва еднакво да бъдатъ зачитани и щадени въ едната и въ другата страна; че ако тамъ има права и тукъ трѣбва да има такива, ако тукъ има задължения и тамъ трѣбва да има такива. И този текстъ — чл. 46 — който е изриченъ, намѣри своето приложение въ специалния договоръ, който Гърция подписа съ великитѣ

и сдружени сили — Британската империя, Франция, Италия и Япония, на 10 август 1920 г. въ Севър. Този договор съдържа редъ постановления, отъ които за да не обременявамъ изложението, ще прочета само нѣкои отъ ония цитати, които охарактеризирватъ каква е била волята на великитѣ сдружени и съюзени сили, когато сж поставили този чл. 46 въ Ньойския договоръ, съ който Гърция е дала обещание, че тя ще даде права на малцинствата — българскитѣ малцинства — които се намиратъ у нея. Правата на малцинствата сж описани въ този договоръ и, както казахъ, азъ ще спомена само важнитѣ пунктове, които опредѣлятъ свободитѣ, които по договора сж обещани да бъдатъ дадени отъ гръцката държава.

Въ глава I чл. 2 отъ този договоръ — давамъ превода — се казва: (Чете) „Гърция се задължава да указва на всичкитѣ си жители, безъ разлика на рождение, народностъ, езикъ, раса или вѣра, пълна закрила на живота и свободата имъ.“

„Всички жители на Гърция иматъ право да упражняватъ свободно публично или частно всѣка вѣра или вѣрване, които не сж несъвмѣстими съ публичния редъ и добритѣ нрави.“

„Чл. 7. Всички гръцки подданици ще бъдатъ равни предъ законитѣ и ще се ползватъ, безъ разлика на раса, езикъ, или вѣра, отъ сжщитѣ граждански или политически права.“

„Въ частностъ, Гърция се задължава да приложи въ срокъ отъ 3 години следъ влизането въ сила на настоящия договоръ една изборна система, която да държи смѣтка за правата на народностнитѣ малцинства. Това разпореджане се отнася само до новитѣ територии, придобити отъ Гърция следъ 1 августъ 1914 г.“

„Различното въ вѣра, вѣрване или изповѣдание не трѣбва да съставлява пречка за който и да било гръцки подданикъ при ползуването му отъ граждански или политически права или по отношение на приемането му на държавна служба или упражняването на каквато и да било професия или занаятъ.“

„Не може да се издаватъ никакви ограничения противъ свободното ползуване отъ страна на гръцкитѣ подданици съ който и да било езикъ, било въ частнитѣ отношения, било въ търговията, вѣрата, печата, въ всѣкакви издания или въ публични събрания.“

„Въпреки установяването отъ страна на гръцкото правителство на единъ официаленъ езикъ, на гръцкитѣ подданици, говорящи другъ езикъ, ще се указватъ всички улеснения, за да се ползватъ отъ езика си, било устно било писмено предъ съдилищата.“

„Чл. 9. Въ областта на публичното образование гръцкото правителство ще укаже въ градоветѣ и окръжитѣ, въ които живѣе една значителна частъ гръцки подданици, говорящи другъ езикъ, нужнитѣ улеснения, щото децата на тия гръцки подданици да се учатъ въ основнитѣ училища на родния си езикъ. Това разпореджане не пречи на гръцкото правителство да направи задължително изучаването на гръцкия езикъ въ тия училища.“

„Въ градоветѣ и окръжитѣ, въ които живѣе една значителна частъ гръцки подданици, принадлежащи на народностнитѣ религиозни или езикови малцинства, тия малцинства ще получаватъ една справедлива частъ отъ сумитѣ, които се отпусчатъ отъ държавния, общинския или други бюджети за възпитателни, религиозни или благотворителни цели.“

„Разпореджанията на настоящия членъ ще се прилагатъ само по отношение на придобититѣ отъ Гърция следъ 1 януарий 1913 г. територии.“

„Чл. 16. Гърция е съгласна, че разпореджанията на предидущитѣ членове, доколкото тѣ се отнасятъ до лица, принадлежащи на расовитѣ, религиозни или езикови малцинства, съставляватъ задължения отъ международенъ интересъ, които се поставятъ подъ гаранцията на Обществото на народитѣ. Тѣ не може да бъдатъ измѣнени безъ съгласието на болшинството отъ членоветѣ на съвета на Обществото на народитѣ.“

Както казахъ, чл. 46 отъ Ньойския договоръ намѣри своето приложение въ този договоръ, който напълно опредѣля свободитѣ, които се даватъ на малцинствата въ Гърция.

А вписването на този членъ въ договора съ България ясно показва, че ангажментътъ е поетъ ясно и открито за българскитѣ малцинства, не само общо предъ другитѣ държави, но частно предъ България и че това е една клауза, за която не само България, но и всички държави, които сж подписали Ньойския договоръ трѣбва да дър-

жатъ за нейното коректно изпълнение. Не само великитѣ сили, но и Обществото на народитѣ, подъ егидата на което сж поставени всички договори за малцинствата, иматъ думата въ случая. Както казахъ по-рано, независимо отъ усилията, които правихме чрезъ комисията, или чрезъ великитѣ сили, ние трѣбваше да ангажираме и Обществото на народитѣ, именно поради този мотивъ, че правата на малцинствата сж подъ егидата на Обществото на народитѣ.

Отъ друга страна, въ самия пактъ за Обществото на народитѣ е казано, че всички членове на Обществото на народитѣ се задължаватъ да изпълняватъ скрупулъзно всички международни задължения поети отъ тѣхъ и че всѣки единъ отъ членоветѣ гарантира изпълнението на тѣзи договори. Ньойскиятъ договоръ е частъ отъ всички тѣзи договори, които сж въ сила и значи всички членове на Обществото на народитѣ еднакво трѣбва да сжпятъ за неговото лоялно приложение.

За насъ бѣше отъ интересъ да привлѣчемъ вниманието и съдействието на секретарията и на съвета на Обществото на народитѣ и, отъ друга гледна точка — за да можемъ да получимъ единъ изпълнителенъ органъ по въпроса за правата на малцинствата, защото договоритѣ сжществуватъ отъ 5 и 4 години, обаче тѣхното приложение въ това отношение до сега не е достигнато. Една отъ причинитѣ за това бѣше и тази, че нѣмаше единъ такъвъ изпълнителенъ органъ.

Ето защо ние трѣбваше да се стараемъ чрезъ Обществото на народитѣ да се сдобиемъ съ единъ изпълнителъ на тѣзи клаузи, помѣстени въ договоритѣ. За всичко, което се отнасяше до насъ за изпълнение отъ договоритѣ, имаше предвидени такива изпълнителни органи, но по тази точка — правата на малцинствата — нѣмаше. И българското правителство, търсейки изходъ отъ това положение за неизпълнението на тѣзи важни клаузи отъ договора, намѣри, че едно отъ средствата затова е, да се създаде единъ авторитетенъ органъ, който да се погрижи за приложението на тѣзи клаузи, които така благоприятно сж предвидени отъ великитѣ съюзени и сдружени сили, не само въ договоритѣ за Балканитѣ, но и за другитѣ държави, които водиха голѣмата война и които сключиха едновременно и миръ.

Каква е историята на протокола, или по право какъ се получи съдействието на Обществото на народитѣ?

Още въ миналогодишната сесия на Обществото на народитѣ българската делегация бѣше оторизирана отъ правителството да направи всичко което може, за да сключи една спогодба, която да гарантира изпълнението на правата, които договоритѣ предвиждатъ за българскитѣ малцинства, и на първо мѣсто тѣзи въ Гърция защото тѣ сж очевидни, тѣ сж повече отъ ясни. И понеже имаше желание отъ дветѣ страни да се дойде до една спогодба, която, като задоволи и дветѣ страни, да предизвика едно смекчение на атмосферата между тѣхъ и сблужи искрено двата съседни народи, ние вѣрвахме, че ще успѣемъ въ тази наша целъ. Обаче миналата година, следъ ангажиранитѣ разговори, не можа да се получи това. Само г. Политисъ, който оцени значението на една такава стѣпка, следъ малко колебание, се съгласи на нея, ангажира се да я препоръча на своето правителство, нѣщо което и направи: обаче Атинското правителство не можа да даде своята преценка по този въпросъ презъ времетраенето на миналогодишното събрание на Обществото на народитѣ. Българското правителство не изостави въпроса и презъ изтеклата година — където можехме, действахме по тази посока. Като резултатъ на нашитѣ усилия бѣше идването на началника на отдѣла за малцинствата, г. Колбанъ, който, както ви е известно, г. г. народни представители, презъ месецъ мартъ т. г. дойде тукъ при насъ и можа на самото мѣсто да получи допълнителни сведения, да се проникне отъ важността на въпроса и отъ неизбѣжността да бжде той частъ по-скоро разрешенъ. Той се върна въ Женева и докладва на главния секретаръ, както за значението на въпроса, така и за необходимостта отъ бързото му разрешение.

(Председателското мѣсто заема подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ).

Още презъ лѣтото т. г. ние можахме предъ човѣколюбивитѣ личности на Западъ, които се интересуватъ отъ съдбата на огорченитѣ и онеправданитѣ, да изнесемъ нашата кауза, да привлѣчемъ тѣхното внимание върху този въпросъ и да получимъ тѣхното съгласие за съдействие. И въ това отношение дълженъ съмъ да отбележа, че нещастната Търлиска случка, въ която намѣриха смъртта

си 17 души невинни селяни от с. Търлис, допринесе твърде много, за да може да се илюстрира какво е истинското положение на пещата и привлече вниманието на отговорните фактори, за да се получи едно решение, което да премахне причините за такива едни крайности и да се избягнат мотивите за подобни гонения. При съдействието на секретарията на Обществото на народитѣ, както и на видни делегати въ самото Общество на народитѣ, през месец септември т. г., можа да се получи съгласие отъ гръцкото правителство за комбиниране на протоколъ, който да уреди този въпросъ по начинъ задоволяващъ и дветѣ страни. И въ редъ проекти и контра-проекти, разбъдени отъ наша страна и отъ тѣхна, при активното съдействие на секретарията, се получи този текстъ, който вие днесъ, г. г. народни представители, имате предъ васъ за разглеждане и одобрение. Дължеги съмъ да спомена, че самиятъ протоколъ е резултатъ не само на нашитѣ усилия, но и на усилията на съвета на Обществото на народитѣ и на други още срѣди, които се интересуватъ отъ истинския, отъ моралния миръ въ свѣта и особено отъ мира тукъ, на Балканитѣ. Неговото подписание бѣше посрещнато отъ всички съ задоволство и съ благопожелания, той да бѣде приложенъ искрено за доброто на двата народа и за смекчаване атмосферата на Балканитѣ. Той не бѣше изненада за никого, подчертавамъ това.

Онова, което мога да кажа въ случая, то е, че като се разгледа неговото съдържание, се вижда, колко той държи смѣтка не само за същността на въпроса, но и за всички други страни на въпроса, които въ случая иматъ значение особено за да се запази ненакърненъ суверенитетътъ на всѣка една отъ дветѣ страни. Нито България, нито Гърция въ случая претърпяватъ ибъ какво накърняване на своя суверенитетъ, защото спогодбата, или декларацията, или протоколътъ, или обещанието, което се прави, е между България и Обществото на народитѣ, отъ една страна, и между Гърция и Обществото на народитѣ, отъ друга. Никакъвъ въпросъ за вмѣшательство отъ едната къмъ другата. Протоколитѣ сж две действително отдѣлни спогодби съ Обществото на народитѣ, но истинно и неразривно свързани помежду си по общата материя, която уреждатъ и неминуемата взаимностъ, която осигуряватъ. Това е едно изпълнение на основнитѣ постановления, вложени въ договоритѣ като неизбѣжни условия за моралния миръ, който да гарантира политическия миръ. Протоколътъ гарантира последователното приложение на всички свободни, осигурени по мирнитѣ договори, като предвижда и органи, който трѣбва да се грижи за тѣхното последователно прилагане.

Какво е съдържанието на протокола? Въ главни линии той установява: двамата много уважаеми господа, Корфъ и де Роверъ, като представители на Обществото на народитѣ по прилагане на конвенцията за доброволното изселване, се наговарватъ да бждатъ специални представители на сжщото Общество и по прилагането на конвенцията за правата на малцинствата въ едната и другата страна. Тѣ, обаче, не предоставяватъ органъ съ право да заповѣдва; тѣ сж единъ органъ съ съвещателенъ гласъ. Опосително покровителството на малцинствата, тѣ иматъ правото и свободата да обикалятъ съответнитѣ провинции, да се информиратъ за положението на пещата на самото мѣсто. Тѣ сж длъжни да си съставятъ ясна представа за тѣхнитѣ най-голямъ и най-неотложни нужди и да изработятъ единъ планъ, който да представятъ на дветѣ правителства за съответно одобрение. Така одобрения планъ, веднага се туря въ изпълнение. Тѣ иматъ правото лично да получаватъ отдѣлни и колективни молби, т. е. тѣ се явяватъ като единъ живъ органъ на Обществото на народитѣ между самото население, за да получаватъ онѣзи оплаквания, които биха искали да бждатъ отправени къмъ Обществото на народитѣ, но които по разстояние или други материялни пречки не сж могли да бждатъ отправени. Но това тѣхно право не едминира другото право на малцинствата — да прибѣгватъ къмъ закрилата на Обществото на народитѣ по обикновения пътъ, който е предвиденъ въ договоритѣ. Това подчертавамъ, защото въ нашата преса бѣше на ибъколко пѣти, даже въ сериозни брошюри изнесено, че се дава на населението това право, а му се отнема другото — предвидено въ мирнитѣ договори. Изрично се споменава въ протокола, че това тѣхно право — за непосредствено оплакане предъ Обществото на народитѣ — не се отнема. Това е въ плюсъ къмъ онова, което тѣ иматъ гарантирано по договоритѣ.

За успѣшността на тѣхната работа дветѣ правителства делегиратъ по единъ свой представителъ, който да бжде наговаренъ съ известни пълномощия, даващи му възможность да решава известни въпроси отъ второстепененъ характеръ на самото мѣсто. По-важнитѣ и по-голямнитѣ въпроси ще бждатъ отнасяни за разрешение при правителствата, предъ които съответнитѣ представители ще се грижатъ да бждатъ разглеждани по-скоро и резултатътъ отъ решенията да бжде донасянъ до знанието на въпроснитѣ представители. Не само това, но тия сжщитѣ господа, Корфъ и де Роверъ, сж наговарени всѣки шестъ месеца да правятъ докладъ предъ секретарията на Обществото на народитѣ за онова, което сж извършили и онова, което не сж извършили по тая материя. Съ това се дава възможность на Обществото на народитѣ по единъ предвиденъ, нормаленъ начинъ да бжде освѣтлено по този толкова важенъ и боленъ въпросъ, да не би да се случатъ условия, които да замедлятъ прилагането на онѣзи предвиждания, които сж споменати въ протокола.

На последно мѣсто е казано, че мисията на г. г. Корфъ и де Роверъ, като представители по тази материя, ще трае дотогава, докогато иматъ качество на представители на Обществото на народитѣ по конвенцията за доброволното изселване, но веднага следъ туй се прибавя, че българското правителство и съответното правителство на другата страна, разбира се, своевременно ще се споразумѣятъ съ Обществото на народитѣ за мѣрки, които трѣбва да се взематъ, за да се обезпечи по-нататѣкъ на малцинствата подобно третиране въ духа на протокола, който днесъ се разглежда. Считаю за умѣстно да подчертая, че правата, които сж предвидени въ протокола, не сж ограничени, нито намалени; тѣ сж онѣзи предвидени въ договоритѣ, подписани на 10 августъ 1920 г. въ Севъръ отъ Гърция и въ Ньой отъ насъ. Но се подчертаватъ особено онѣзи права, които иматъ малцинствата въ религиозно и учебно отношение, като въпроси, които иматъ предимно важенъ характеръ въ тази материя.

Накрая въ този протоколъ се споменава, че той влиза въ сила въ сжщия день, въ който се подписва. При наличността на тази клауза никакъвъ въпросъ не може да става коя дата трѣбва да се счита като начална дата. Отъ друга страна, за изработването на гореспоменатия двоенъ планъ се изисква известенъ периодъ отъ време, презъ който г. г. Корфъ и де Роверъ да извършатъ успѣшно своята подготвителна работа. Ето защо по настоящемъ се намираме въ единъ междиненъ подготвителенъ периодъ.

Отъ 15 октомври до 15 ноември т. г. г. г. Корфъ и де Роверъ направиха обиколка въ България. Тѣ се явиха съ единъ мемоаръ предъ българското правителство, въ който опредѣлиха кои сж споредъ тѣхъ, първитѣ правдини, които трѣбва да се дадатъ на гръцкитѣ малцинства у насъ. Днесъ подробно по него ибма да говоря, защото не е случаятъ, но ще кажа въ общи черти какво съдържа той. Той съдържа основнитѣ условия за устройството както на църквитѣ така и на основнитѣ, среднитѣ, професионалитѣ и частнитѣ училища за гръцкитѣ малцинства у насъ. Вънъ отъ това, той съдържа какви пълномощия би било желателно да има българекитѣ представители при тѣхъ, за да може той самостоятелно да решава по-голямата частъ отъ въпроситѣ, съ които има да се занимаватъ тѣ при уреждането на тази материя. Българското правителство прегледа този мемоаръ, съгласенъ се съ него, и, съгласно точка III-а алинея III отъ протокола, даде пълномощие на българския представителъ г. Робеу да може да урежда тѣзи въпроси, когато евентуално тѣ бждатъ поставени за разрешение отъ двамата делегати. Г. г. Корфъ и де Роверъ заминаха за Атина, където вброятно ще престоятъ не дълго време, за да проучатъ условията въ тази страна, и следъ това да се явятъ и предъ гръцкото правителство за да му представятъ проекта за българекитѣ малцинства въ Гърция, върху който гръцкото правителство, на свой редъ, ще има да каже думата си.

Както казахъ, задълженията, поети по договоритѣ, сж ясни и категорични. При добра воля, тѣ ще иматъ презъ протокола сигурно своето приложение, но то представлява една техника, за която се лека време, за която се искатъ условия и която неминуемо поглѣща седмици и месеци, разбира се. При това, дохождатъ и се прибавятъ други причини, условия или събития, които сжщо влияятъ върху хода на самата работа, но това не трѣбва да ни смущава или отслабва нашата готовность.

Тукъ считамъ за дълъгъ да съобщя, че отъ сведенията, които притежаване Обществото на народитѣ, като страна,

подписанна настоящия протоколъ, не ще позволи той да остане мъртва буква, а ще настоява по всякакъв начинъ да получи едно реално приложение.

Това е историята, това е съдържанието, това е и смисълът на протокола, върху който вие, г. г. народни представители, ще трябва да кажете вашата дума.

Г. г. народни представители! Бързото и лоялно изпълнение на протокола сигурно ще намали и числото на нашите сънародници в Гърция, които напускаат въжовните си огнища и се преселват въ България. И ако и следъ приложението му подобни емигранти продължат да идватъ у насъ, нѣма да има и най-малко съмнение, че това тѣ го правятъ доброволно.

А спирането на потока на бѣжашците ще помогне и на борбата ни срещу крайните разрушителни течения, защото не е тайна за никого, че тия нещастници, които напускатъ родната си земя и идватъ обезвѣрени, а често и озлобени у насъ, се най-лесно поддаватъ на агитациите на течениата, които диятъ да изградятъ устѣха на теорията си върху нещастията на широките народни маси.

По този поводъ дължа да заявя още еднажъ, че България и правителството ѝ, макаръ и да сж решителни противници на тия способности на управление, никога не сж имали, нѣматъ и сега што най-малкото намѣрение да се борятъ срещу държавите и народите, които сж ги възприели. Ние смѣтаме, че формата на управление на една държава е нейнъ вътрешенъ въпросъ, който трябва ти сама да разреши. Ето защо, като отстояваме правото на българския народъ да може напълно свободно да решава въпросите отъ подобно естество, ние ще се боримъ срещу всички усилия, идящи отъ вънъ и целящи насилственото измѣнение на държавния и социаленъ строй у насъ, но едновременно съ това нѣма да действваме противъ, што даже да се намѣсваме въ вътрешните работи на която да било държава.

Г. г. народни представители! Съ подписването на Женевския протоколъ се тури едно начало за практическото прилагане на договорните постановления досежно режима на малцинствата въ България и Гърция. Тия мои думи не трябва да се тълкуватъ въ смисълъ, че азъ отдавамъ на самия протоколъ нѣкаква си чародейна способност да може автоматически да разреши разните въпроси, свързани съ тая деликатна материя. Ако двете заинтересовани страни не вложатъ лоялностъ и добра воля въ изпълнението на тържествено поетите задължения, протоколите ще останатъ мъртва буква. Имайки предъ видъ опасните последици за спокойствието на Балканите, които биха произтекли отъ подобно едно положение, България прави и ще прави всичко възможно, за да се осъществятъ на дълбо обещанията, дадени на малцинствата. Тя желае да върва, че сжните чувства водунешаватъ и гръцкото правителство, безъ чисто некрено сътрудничество нашите усилия биха останали безрезултатни. Ние разчитаме, че великите сили, които сж първоначалните автори на режима на малцинствата, не ще допуснатъ осуетяването на сегашния опитъ да се даде на въпроса едно рационално разрешение.

Но нашите най-големи надежди сж въ Обществото на народите. Както по-рано споменахъ, г. г. народни представители, всички постановления на разните договори относително малцинствата съставятъ въпроси отъ международенъ характеръ и сж поставени подъ гаранцията на Обществото. Нѣщо повече. Въ настоящия случай Обществото на народите се явява като преко засѣгната страна, понеже неговиятъ поднесъ фигурира подъ протокола, който е предметъ на дневните ни разисквания. Неуспѣхътъ на протокола би съставялъ блясъ на самото Общество на народите и би нанесълъ тежъкъ ударъ върху неговия кредитъ. Понеже ние считаме, че подобно нѣщо не бжде цѣло нещастие за човѣчеството, азъ съмъ убеденъ, какво почитаемото народно представителство ще одобри единодушно Женевския протоколъ и по тоя начинъ не само ще засвидетелствува отново своето довърне къмъ Обществото на народите, но едновременно ще подчертае и голѣмото значение, което българскиятъ народъ отдава на бързото разрешение на единъ толкова важенъ за европейския миръ въпросъ. (Ръкоплѣкания отъ сговористите)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Кръстю Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Преди да влѣза въ сжществото на работата, нека бжде позволено и на мене да се обясня по нѣкои

предварителни въпроси, които г. министърътъ на външните работи смѣтна за умѣстно, като уводъ на своята речъ, да повдигне.

Той се опита да направи единъ упрекъ, че нѣкои отъ насъ като че съ прибързани питання и съ неумѣстни въпроси по външната политика пречатъ на националната кауза на държавата. Ще му отговоря, що се касае до насъ, че той е на свършено погрѣшенъ пътъ. Азъ признавамъ, че ние повдигаме въпроси отъ външната политика — въ конкретния случай отъправихме и питане за бѣжашците — но считамъ, че услужваме на дѣлото на нашата страна и ни дай-малко въ нѣщо вредимъ за доброто и умѣло ръководене на политиката отъ страна на Министерството на външните работи. Обаче, азъ не съмъ билъ никога партизанинъ за тайната дипломация, токозъ повече, че слушахъ и думите тукъ на г. Моллова, като представителъ на България въ интернационалната комисия, какво и тя е решила да се сжсѣ съ тайната дипломация и Народноото събрание, публичните органи, общественото мнение да бждатъ вмѣкнати въ въпросите на международните отношения, тъй както тѣ сж вмѣкнати въ чисто вътрешните проблеми.

Излишно е да убеждавамъ народното представителство какви псевдоними пакости е донесла на България нейната тайна дипломация. И, за съжаление, ще кажа, че не съмъ доволенъ отъ дейността на г. министра на външните работи, тъй като и той, ако и повъ, по примѣра на своите предшественици, предпочита да не свиква парламентарната комисия по Министерството на външните работи и да не я държи редовно въ течение на въпроси, които се отнасятъ до външната политика.

Министъръ Х. Калфовъ: Г. Пастуховъ! Кажете въ миналото кога е викана тая комисия и колко пъти азъ съмъ я молилъ да се яви отъ една година насамъ. Кажете!

К. Пастуховъ (с. д.): Ще Ви отговоря. — Както азъ, така и мнозина сж употребявали голѣми усилия да бжде свиквана тая комисия въ миналото.

Константинъ Георгиевъ (д. сг.): Не е истина.

К. Пастуховъ (с. д.): Които ми възравяватъ, че не е истина, трябва да се осведомятъ за миналото. — Азъ не ви припомня и случая, когато сме туряли г. Радославова на дѣло и той е билъ принуденъ да признае нѣкои работи, относително задълженията на България къмъ Съюза. Разбира се, нѣма да твърдя, че комисията сж били свиквани редовно. Не сж били свиквани редовно, защото сж били игнорирвани, защото всичко се е обличало въ тайна и е трѣбвало тая тайна да бжде пазена отъ министрите и отъ двореца. Затова нѣма последователностъ въ нашата външна политика, затова никои отъ министрите на външните работи не знае какво е правилъ неговиятъ предшественикъ — што архива се намира за това; не сж въ течение и видни народни представители по хода на нашата външна политика. Азъ съмъ дълженъ да изкажа това наше неодобрение, че и сега се смѣта, по тѣсногърди партизански съображения на министерствата, какво онѣзи, които не се числятъ къмъ правителствената партия или могатъ да изкажатъ неодобрение на нѣкои мѣроприятия на правителството, не бива да се посвѣтяватъ въ глѣките на външната политика.

Министъръ Х. Калфовъ: Тѣзи работи ги има и въ Франция, г. Пастуховъ. Не зная дали знаете, че преди двадесетъ дена тамъ караха членове на комисията по Министерството на външните работи да се къзнатъ преди да имъ кажатъ известни работи.

Д. Нейковъ (с. д.): Слушайте сега!

Министъръ Х. Калфовъ: Говорите много повърхностно. Говорете съ факти. Влате да го прочетете, г. Нейковъ! (Показва единъ чуждестраненъ вестникъ).

Д. Нейковъ (с. д.): Преди два месеца Ви направихме питане и не отговаряте. Сега имате най-малкото морално право да пресичате! Мълчете поне!

Министъръ Х. Калфовъ: Не, азъ протестирамъ, защото не знаете фактите.

К. Пастухов (с. д): Азъ съмъ длъженъ да се защитя. Г. министърътъ на външнитѣ работи е неправъ, позовавайки се на този фактъ за клетвата въ французкия парламентъ. Въпросътъ се касае не за депутатитѣ, които влизатъ въ комисията по Министерството на външнитѣ работи, а въпросътъ се касае за единъ комунистъ, . . .

Министъръ Х. Калфовъ: Депутатъ.

К. Пастухов (с. д): . . . комуто е билъ зададенъ въпроса: ще запази ли тайната, която ще му повѣри правителството, или не? Ако не пожелае да я запази, министърътъ нѣма да му съобщи надлежитѣ сведения.

Министъръ Х. Калфовъ: Той е членъ отъ комисията по Министерството на външнитѣ работи.

К. Пастухов (с. д): Моля Ви се, недейте ме пресича. — Обаче, следъ като си е излѣзълъ Ерно, тогава комисията избира специална делегация, . . .

Министъръ Х. Калфовъ: Да.

К. Пастухов (с. д): . . . която е отишла при него и е получила надлежитѣ освѣтления по външната политика.

Министъръ Х. Калфовъ: Тѣй.

К. Пастухов (с. д): Значи всичкитѣ членове на комисията, изключая комунистическия народенъ представителъ, който не е далъ дума, че ще опази тайната, сж били турени въ течение на въпроситѣ, които сж представлявали за правителството или за Франция известенъ интересъ. Можете ли вие да се позовете у насъ на подобенъ случай и да ни подозрете въ изневѣра, въ използуване на случая?

Министъръ Х. Калфовъ: Искате ли следующия пѣтъ да Ви донеса, г. Пастуховъ, писаното миналата година въ „Епоха“? На даже и тая година, когато ви събрахъ въ комисията веднажъ, пакъ изнесохте нѣкои работи, пакъ не бѣхте коректни.

К. Пастухов (с. д): Азъ мога да ви направя тукъ декларация, че вие, г. министре, сте пощедри въ съобщенията си и извѣденията си къмъ нѣкои вестникари, отколкото къмъ членоветѣ на комисията по Министерството на външнитѣ работи. Вие предпочитате — не ме карайте да издебнявамъ въпроса — да давате съобщения на в. „Свободна речъ“ преди да ги направите достояние на комисията по Министерството на външнитѣ работи.

Министъръ Х. Калфовъ: Никога не е ставало подобно нѣщо.

К. Пастухов (с. д): Това поведение на г. министра ние не можемъ да одобримъ. И недейте се толкова дразни, по изпълнявайте длъга си като министъръ на външнитѣ работи, ако действително вие смѣтате, че трѣбва да бъдете въ контактъ съ комисията по Министерството на външнитѣ работи, която се свиква съвършено рѣдко и която не се държи въ течение по никой въпросъ.

Да ви приведа прѣсенъ примѣръ: срещитѣ, които станаха тукъ съ нѣкои видни лица, идещи отъ странство, както отиването на г. министъръ-председателя въ Бѣлградъ и въ Букурещъ. Азъ смѣтамъ, че ако сте партизани на това, на което ни учи и г. Молловъ, и ако у васъ нѣма лицемѣрие, вие трѣбоваше по прѣкъ или косвенъ начинъ да ни турите въ течение на въпроситѣ — поне въ тѣхнитѣ главни линии — които ще смѣта нашето правителство да повдигне въ Бѣлградъ или въ Букурещъ. Това не е нищо друго, освенъ тайна дипломация, щомъ като нищо не знаемъ за задачитѣ на министъръ-председателя, за въпроситѣ, които той смѣта за умѣстно да подигне въ Бѣлградъ или въ Букурещъ. Никой не ви казва, че трѣбва да биете съ барабанъ, никой не ви учи, че трѣбва да направите всичко публично достояние, никой не иска отъ васъ да приемете чрезъ болшинство на гласовѣтъ нѣкакво мнение на комисията по Министерството на външнитѣ работи като ржководство на вашата външна политика.

Тукъ вие можете да отговорите, че ржководите политиката и носите отговорностъ за нея. Но азъ мисля, че нашата външна политика не трѣбва да носи единъ партиенъ или случаенъ характеръ, а трѣбва да се очертава повече като национална политика въ тази смисълъ, че

въ нейнитѣ главни, основни положения сж събрани мненията на различнитѣ партии, които днесъ могатъ да не сж на власт, но утре могатъ да иматъ властта и които безъ да сж на власт, могатъ да иматъ връзки съ общественото мнение въ съседнитѣ или въ европейскитѣ държави. Всичко това би ползувало нашата страна, всичко това би я предвардило отъ опасни пѣтица, отъ ангажменти, които могатъ да ви струватъ скѣпо, ако бждатъ поети, отъ преиначаване, отъ претѣлжуване, на които ние сме плащали въ миналото много голѣма данъ.

Министъръ Х. Калфовъ: Това не отговаря на фактитѣ, г. Пастуховъ. И съ г. Рейналдъ и съ г. Тома ние турихме въ контактъ всички васъ, даже и г. Сакарова, а вие бѣхте jaloux и не пожелахте да срещнете г. министъръ-председателя съ г. Вандервелда. Вие направихте всичко за да не се срещнатъ.

Д. Нейковъ (с. д): Това не е вѣрно.

Министъръ Х. Калфовъ: Азъ устройхъ срещи и на г. Сакаровъ и на другитѣ съ г. Албертъ Тома. Никаква тайна нѣма, никаква дискреция.

К. Пастухов (с. д): Недейте ме апострофира.

Министъръ Х. Калфовъ: Недейте говори така повърхностно. Говорете факти. Вие сте сериозенъ човѣкъ.

Д. Нейковъ (с. д): Г. министре! Недейте обижда.

Министъръ Х. Калфовъ: Това сж факти.

Д. Нейковъ (с. д): Вие се съсредоточавате, вие сте дълбокъ!

Министъръ Х. Калфовъ: Кажете, г. Нейковъ, не сж ли факти това? Не бѣхте ли вие въ Варна и не дойдохте ли всички да искате съдействие отъ правителството да посрещнете Вандервелда и следъ като го посрещнахте, направихте всичко за да не се срещне съ г. Цанкова? Това ли е откровеността ви? Не бѣше ли г. Сакжзовъ дѣсна ржка на г. Албертъ Тома? Г. Сакжзовъ не отиде ли при него? Кажете, г-да, не сж ли това факти?

Д. Нейковъ (с. д): Г. министре, имайте спокойствие, за да говори ораторътъ.

Министъръ Х. Калфовъ: Това показва, че ние сме, може би, прекъсано откровени. (Пререкания между социал-демократитѣ и сговориститѣ)

Х. Христовъ (с. д): Защо министърътъ става 4—5 пѣти да прекъсва?

Министъръ Х. Калфовъ: Това сж факти, които не трѣбва да забравяме.

Х. Христовъ (с. д): Министъръ да става 4—5 пѣти да прекъсва оратора! Не му прилича!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: А на васъ прилича да правите обструкции и скандали въ Камарата.

Х. Христовъ (с. д): 4—5 пѣти става г. министъръ Калфовъ да прекъсва оратора. (Глжчка)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г-да, недейте пречи на г. Пастухова да се изкаже.

Г. Данаиловъ (д. сг): Ние желяемъ спокойно да слушаме оратора.

К. Пастухов (с. д): Азъ не искамъ, г-да, да игнорирамъ или да умаловажавамъ значението на никой фактъ. Но азъ повдигамъ въпроситѣ съ болка на душата, защото за мене е обидно — искрено да си го изповѣдамъ — като членъ на комисията по Министерството на външнитѣ работи да се информирамъ за плановетѣ, за мисията и за намѣренията на нашитѣ министри отъ вестницитѣ или по единъ съвършено приватенъ начинъ. Ние имаме право да искаме България да се учи да води сама своята външна политика, а не да задаваме тукъ въпроси: случайно ли я води нѣкой министъръ, въ рѣцетѣ на Двореца

ли се намира тя, оръдие на друга държава или на чужди умове ли е — както е била в миналото? Да се учимъ да поемемъ външната политика въ нашитѣ собствени раце, това ще каже по единъ или другъ начинъ поне представителитѣ на партиитѣ да бждатъ турени въ контактъ съ правителството по въпроситѣ на външната политика. Това сж много болезнени въпроси, мъчно разрешими. По тѣхъ ще чуете много разнообразни мнения. И азъ не мога да имамъ дързостта да напраща упрекъ върху никого за едно или друго мнение, стига то да бжде свободно изказано и да прониква желанието да се защитятъ интереситѣ на държавата. Съ Бѣлградъ ние имаме да разрешаваме множество въпроси, съ Ромъния — сжщо тѣй. Не заслужавахме ли, преди да замине г. министъръ-председателътъ, да ни тури той въ контактъ съ тия въпроси? Ето кое е долното.

Ето защо и азъ сега — понеже г. министърътъ на външнитѣ работи повдигна въпроса — смѣтнахъ за нужно да кажа, че намирамъ какво и днесъ, както и въ миналото — съ малки изключения — нашата външна политика плува въ тъмнина, върви изъ пактища, които ние не знаемъ. Тайната дипломация е пакъ въ разгара си и пакъ слушаме словата: „Поемаме отговорностъ за казаното или извършеното“. То се знае, всѣко едно правителство ще поеме и трѣбва да поеме отговорностъ, но отъ една страна досега това поемане на отговорностъ не е било нѣщо ефикасно, а отъ друга страна за насъ не е важно само да поемате отговорността — за насъ е важно България да изплува, и нейната политика да бжде здрава. Ние не бихме желали да биемъ никое правителство чрезъ неговата вънкашна политика, за да добиемъ резултати въ вътрешната политика. По-предпочтително и желателно би било за вътрешнитѣ цели да си служимъ съ вътрешни средства, а въ вънкашната политика нека нашитѣ управления да иматъ усѣхъ, нека я водятъ съ достойнство. Съ това ще се подчертае само, че всички, които сж призовани да ръководятъ държавата, сж проникнати отъ едни и сжщи чувства, отъ едни и сжщи идеи и по този начинъ ще спомогнатъ на страната да излѣзе изъ това безплатно и затруднено положение, въ което тя се намира. Мисля, че съмъ достатъчно ясенъ, за да ме разбератъ тѣзи, които искатъ да разбиратъ въпроситѣ.

Г. министърътъ се нервирва, може би, затова, защото той е новъ въ управлението; той не е участвувалъ по-рано въ Парламента и не знае какво сж вършили неговитѣ предшественици, какви усилия сже правили ние, за да ги накараме, както Стамболски, тѣй и Радославова, тѣй и всички министри на външнитѣ работи, да заговорятъ и да пооттулятъ малко булото, което покрива нашата външна политика.

Имамъ да се обясня на второ мѣсто и по въпроса за питането, което съмъ отпращилъ къмъ г. министра на външнитѣ работи преди повече отъ две седмици. Той не е доволенъ отъ него, дори го смѣта, че е единъ видъ партизанска стрела, говорили сже когато трѣбвало и когато не трѣбвало, ако и да сме чули неговата декларация при разискванията по отговора на тронното слово.

Министъръ Х. Калфовъ: Криво сте ме разбрали. Прочетете какво съмъ казалъ и ще видите.

К. Пастуховъ (с. д.): Вѣрно е, тогава азъ чухъ г. министра на външнитѣ работи да говори по този въпросъ, по той не трѣбва да забравя, че питането си азъ отпращихъ въ единъ моментъ, когато отъ всички страни у насъ сже заговори за нещастната съдба на бѣжанцитѣ, когато ние имаме едно масово нахлуване на бѣжанци идящи отъ гръцка Македония и Тракия и наша длъжностъ бжде да искаме да знаемъ, при съществуването на една конвенция за доброволно изселване на българитѣ, на що се дължатъ причинитѣ на това нещастие, което е сполетѣло българския народъ. Чини ми се, че въ другъ Парламентъ единъ министъръ на външнитѣ работи би търсилъ случай да отговори на подобно питане — тѣй като ясно личи, че питането не хвърля отговорностъ за нещастията на бѣжанцитѣ върху Външното министерство у насъ — и да даде осветление по броя на нещастницитѣ, за да знаемъ не само ние, но и общественото мнение въ Европа, . . .

Министъръ Х. Калфовъ: Този отговоръ се даде тукъ, предъ васъ, г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д.): . . . което се е ангажирало съ въпроса за бѣжанцитѣ чрезъ Обществото на народитѣ. Той

трѣбвало да заговори, когато хоргува цѣла Гърция, нейното обществено мнение, нейния печатъ, когато нейнитѣ министри даватъ едно тълкуване на конвенцията, което не е наше, за да се чуе публично гласа и на другата страна, българската страна, чрезъ нейниятъ официаленъ представителъ, министърътъ на външнитѣ работи. Какво е правилъ министърътъ тайно, канцеларски, дипломатически, това не е всичкото, което насъ може да ни задоволи. Въ днешно време, особено когато чувствувагъ, че лежи върху плещитѣ ти нѣкаква отговорностъ, важно е да заговоришъ публично, за да дадешъ едно осветление, противно на снова заблуденіе, което се разпространява отъ Гърция. Това искахъ да постигна азъ чрезъ питането, което отпращихъ къмъ г. министра на външнитѣ работи. Но това не му се прави и затова той го бави, за да го съедини съ въпроса за конвенцията.

Хвърля се укоръ върху нашия патриотизъмъ. Да прочавате, г-да!

Министъръ Х. Калфовъ: Е, не сте прави.

К. Пастуховъ (с. д.): Ние ще изкажемъ нашето неодобрение, ако искате, даже нашето възмущение, когато си позволявате, ако и отъ далечъ, да хвърляте укоръ върху нашето родолюбие и върху нашето стремление да съдействиуваме за разрешението по единъ достенъ начинъ, както на националнитѣ проблеми между балканскитѣ държави, така и специално на въпроса за бѣжанцитѣ. Вамъ трѣбва добре да е известно какво е политиката по тия въпроси на българската социалдемократическа партия и на международното социалистическо движение, отъ което тя образува една клонка. Вамъ е известно, че нашата партия поивка като гостъ Вандервелда и не пожела да използва неговото идване тукъ партийно, а го тури въ контактъ съ всички, . . .

Министъръ-председателъ А. Ц. Цинковъ: Съ никого.

К. Пастуховъ (с. д.): . . . даде му възможностъ да види всичко, съ народа го тури въ контактъ, даде му възможностъ да види окаяното положение на бѣжанцитѣ. И този заслужилъ ветеранъ на международния социализъмъ се върна въ отечеството си не разочарованъ, а съ единъ огънь да се застъпва за съдбата на бѣжанцитѣ. Той повдигна пръвъ въпроса за бѣжанцитѣ въ изпителния комитетъ, екзекутивата на международното социалистическо бюро. Той е ималъ срещи съ мѣрдавия управляющитѣ личности, за да имъ даде осветление излизаше отъ единъ обективенъ европейски източникъ, относително единъ въпросъ, който тѣй много трови България, но по който насъ не ни върватъ, като смѣтатъ, че ние сме шовинисти, че преувеличаваме и че водимъ една политика не за консолидиране положението на Балканитѣ, но за използване на това положение, за да подобримъ нашата собствена съдба. Ето това е, което направихме ние, което направи международниятъ социализъмъ. Вандервелдъ написа редъ статии, въ които повдигна въпроса за даване щедра помощъ отъ Обществото на народитѣ на тия бѣжанци съ целъ да се подобри мизерното имъ положение поне отчасти.

Какво искате повече? Една партия, която не е въ управлението, една опозиционна партия, се старее да изгълни своя дългъ, да се тури въ контактъ съ демократичното обществено мнение на западъ, което става управляюще, което е мѣрдавенъ факторъ въ западнитѣ държави. Азъ мисля, че въ това отношение вмѣсто упрекъ на насъ трѣбвало само да се пожелае да бждемъ и други пакъ тѣй готови да използваме благоприятнитѣ случаи, за да туримъ и други видни общественици на Европа въ контактъ съ България (Ръкопѣскания отъ нѣкои отъ сговоритѣ), за да се защити нейната кауза и отъ друго гледище — отъ европейско гледище. Едно нѣщо трѣбва да разберемъ ние въ България — че не нашето, а европейското гледище, за начинитѣ на уталоожването на балканскитѣ страсти трѣбва да преодолѣе; и то трѣбва да бжде създадено чрезъ обективното изяснение на фактитѣ у насъ, чрезъ непосредственитѣ наблюдения и срещи, които видни европейски общественици и държавници могатъ да иматъ въ нашата страна. Това е отъ полза за нашата кауза.

Ние не защитаваме една шовинистическа кауза, специфично българска, ние не искаме България да се сметне абсолютно права и да се нахвърли срещу всички балкански държави. България трѣбва да търси чрезъ демократията, чрезъ силата на общественото мнение пътя на компромиса, за да консолидира положението си на Балканитѣ и

за да спомогне, да съдействува за разрешението на онѣзи въпроси, които троятъ българската политика и българската душа.

Ето, тукъ азъ мога да премина вече специално къмъ конвенцията и да изкажа нашето одобрение на този актъ, колкото и несвършенъ, който е сключенъ въ Женева, подъ гаранцията на великитѣ сили, между нашия министъръ на външнитѣ работи и представителя на грѣцката република. Ние знаемъ, че договорътъ за миръ не е свършено дѣло, особено отъ българско гледище. Даже и най-идеалнитѣ хора да правѣха договоритѣ, не биха могли да дадатъ едно идеално разрешение на мѣжнитѣ, сложни проблеми на европейската политика. При все това, въ рамкитѣ на възможното, на постижимото, и въ рамкитѣ, бихъ казалъ, на онова, което не е осветлено, дадено, гарантирано отъ униженитѣ и стѣснителенъ Ньойски договоръ, ние бихме желали да се движатъ нашата политика. Ние не желаемъ само да изпълняваме задълженията, които ни се налагатъ по договора, но искаме да вършимъ нашата политика по такъвъ начинъ, щото и малкото права, които се даватъ намъ, като държава, или пъкъ на народностнитѣ малцинства, да бѣдатъ изпълнени, да бѣдатъ зачетени. И тукъ правя нужната конcesия: не за 24 часа искаме да стане това. Ние знаемъ що значи практическа политика, конкретна политика; тя не е принципъ — тя е разработка, приложение на единъ принципъ. До принципъ по-лесно можете да стигнете, но каквито и усилия да сте направили, за да се приложи единъ принципъ като правило въ нашата политика, още по-голямъ усилия още по-голямъ тактъ и мъдростъ въ своята политика трѣбва да уотрѣбите, за да приложите конкретно този принципъ, да го разработите съ течение на времето.

Кой въ България не би се радвалъ, ако на малцинствата отъ която и да било народностъ имъ се зачитатъ религиознитѣ и народностнитѣ права и имъ се даде възможностъ да говорятъ на свой езикъ, да служатъ въ своитѣ църкви, да изповѣдватъ своитѣ обичаи, да ходятъ въ своитѣ училища, да живѣятъ свободно и свободно да могатъ да се изселватъ, когато намѣрятъ, че тѣхнитѣ интереси имъ налагатъ да напуснатъ досегашното си отечество? Собствено, азъ съмъ длъженъ да призная, че въ това отношение България е правила малко грѣшки, да не кажа никакъ. Отъ всички балкански държави по една или друга причина, тя най-много е била благосклонна и на дѣло е зачитала правата на малцинствата. Тѣ всички, отъ която народностъ и върноповѣдалие да сж, сж въ много по-добро положение, отколкото малцинствата въ която и да било друга балканска държава, било Гърция, било Сърбия, било Ромъния, било, ако щете, даже и Турция. И тѣзи малки грѣшки, които биха могли да ни турнатъ въ вина наши съседни или пъкъ отъ странство, лесно бихме ги изправили, лесно бихме избѣгнали повторението имъ занаяпредъ.

Азъ бихъ желалъ да се проникнемъ отъ тази идея: каквото и да би било отношението на нашитѣ съседни къмъ въпроса за малцинствата, българската политика, общественото мнение у насъ, партиятъ никога да не се проникватъ отъ единъ духъ на отплата съ същата мѣрка, никога да не прибѣгватъ до една политика на реваншизмъ, на отмъщение, на злоба къмъ чуждитѣ малцинства, само затова, защото нашитѣ сънародници сж преследвани въ другитѣ страни. Мисля, че ние ще спечелимъ и въ нашитѣ очи, и въ очитѣ на външния свѣтъ, ако при всички случаи, при всички обстоятелства поддържаме едно единствено отношение къмъ малцинствата, и приложимъ напълно онѣзи клаузи касателно тѣхнитѣ права, които сж предвидени въ международнитѣ договори. Това ще бѣде единъ активъ за българската политика, който рано или късно ще бѣде оцененъ и ще ни издигне въ очитѣ на съседитѣ ни и предъ общественото мнение въ странство, което не може да ни бѣде безразлично.

Но явява се другъ въпросъ: какво е отношението на другата страна, що се касае до признаването на тази конвенция? Азъ бихъ желалъ да чуя тукъ мнението на г. министъра на външнитѣ работи, по-конкретно казано: би ли могълъ той да ни обясни, какви изгледи по неговитѣ сведения, има конвенцията да бѣде приета отъ другата договоряща страна, грѣцката република? Това е важно. Защо? Защото известно е на всички насъ, че въ голѣма частъ отъ грѣцкия печатъ се изказватъ мнения противни на конвенцията, че тѣзи мнения сж пропъти отъ единъ духъ, какво конвенцията не е двустраненъ договоръ, не е едно обезателство и за дветѣ държави, а е единъ дипломатически актъ, единъ документъ само, една бѣла хартия;

а пъкъ отиватъ догамъ, да заявятъ, че тя възлага задължение само на България да защита грѣцкитѣ малцинства, но не и задължения на грѣцката република да защита българскитѣ малцинства. Особено това поведение се очерта, следъ като сръбското правителство денонсира сключения презъ 1913 г. съюзъ между Сърбия и Гърция.

Азъ помня много добре изявенията на единъ отъ грѣцкитѣ министри — за да спечели, въроятно, благоразположенето на сръбската държава — че „нѣма нищо неоправимо, и че ако действително Сърбия е недоволна отъ сключената спогодба между насъ и България, ние ще направимъ онова, което отговаря на интереситѣ на дветѣ страни, за да създадемъ условия и възможности за подновяването на договора“. Кои сж тѣзи интереси, кои сж тѣзи конcesии, които смѣта да направи Гърция на Сърбия, за чия смѣтка ще станатъ тѣ, и нѣма ли да попречатъ, както за формалното приемане на конвенцията, така и за нейното практическо приложение по-нататкъ, ако действително, по една или друга причина, грѣцката държава е заставена да гласува въ Парламента конвенцията?

Недавна — чини ми се, нѣма повече отъ 10 дни — грѣцката камара, по искане на правителството, реши да откаже разискването на конвенцията, което означава, че е преобладающе мнението тамъ, какво въпросътъ нѣма да бѣде разискванъ въ Грѣцката камара. Какво трѣбва да бѣде въ този случай нашето отношение, нашето поведение, на какво разчита нашиятъ министъръ на външнитѣ работи, ако действително, не само грѣцкото обществено мнение, но и грѣцкото правителство, по една или друга причина, не смѣтне за потрѣбно, предъ видъ на специфични грѣцки интереси, да гласува конвенцията, приета тѣй тържествено въ Женева на 29 септември и. г.? Ние имахме единъ случай въ началото на войната, презъ Радославово време, когато нашиятъ Парламентъ гласува една конвенция съ Турция, обаче турскитѣ парламентъ отказа да я гласува. Най-първо се даде увѣрението „Байрамданъ сора“ — подиръ байрама ще бѣде — а следъ това се размина и си остана една мъртва буква. Ето единъ сериозенъ въпросъ, на който ние трѣбва да си отговоримъ, да си го обяснимъ, за да си опредѣлимъ една линия на поведение, за да видимъ какво трѣбва да се прави, къде трѣбва България да търси средства и начини за приложението, за възлането въ сила на въпросната конвенция.

Когато говоримъ за малцинствата, г-да, нѣма съмнение, че ние бихме желали што тѣхнитѣ права да бѣдатъ разширени въ размѣри по-голямъ отколкото сж въ конвенцията; не само да иматъ училища, не само да иматъ свои църкви, не само свободно да се изселватъ, но и да иматъ още по-голямъ права за каквито претендиратъ всички малцинства въ европейскитѣ страни, гдето ги има и където положението имъ се урежда чрезъ международни договори или чрезъ особени съглашения между заинтересованитѣ държави. Но това, нека го кажемъ, е единъ идеалъ. Ние бихме желали такава конвенция да бѣде сключена и съ Сърбия, т. е. по примѣра на Гърция и сръбското правителство да възприеме конвенцията, като зачете правата на малцинствата отъ не сръбска народностъ — българи ли ги казватъ, славяни ли ги наричатъ, нѣма да споримъ, ние въ това отношение сме много щедри. Ние намираме, че това би било отъ голѣма полза за мирното живѣне на Балканскитѣ държави и, ако искате, за прераждането, за унищожаването на революционната и четническа пропаганда. Нищо по-полезно отъ гледището на мира и създаването трайни връзки между балканскитѣ държави нѣма отъ това, да се признаятъ права политически, граждански и религиозни на всички малцинства въ Балканскитѣ държави, за да не привържатъ тѣ по този начинъ къмъ своето ново отечество и да образуватъ, ако искате, за напредъ частъ отъ тази държава, къмъ която сж припадени въ всѣки случай не по своя воля, а по разпорѣдбата на едни международни договори.

Мирътъ на Балканитѣ, както е известно на всѣки сериозенъ политикъ, нѣма да закрепне, каквито и спогодби, съ каквато целъ, за чиято смѣтка, отъ когото и да било да се сключватъ, докогато не се дадатъ минимални удовлетворения на малцинствата въ Балканскитѣ държави. (Ръкоплѣскания отъ пъкъон сговористи) Въ ново време непротително е съ помощта на филологически разбори, или съ други ровения изъ миналото да се доказва, че елементитѣ, които сжществуватъ въ Македония и Добруджа, не сж отъ славянски или български произходъ, съ други думи, да се отричатъ правата на малцинствата, било въ Сърбия, било въ Ромъния, било въ Гърция. Само когато лоялно отъ правителствата, отъ партиятъ, отъ обществе-

ното мнение тѣзи права въ тѣхнитѣ размѣри, установени въ договори, въ конвенции, гарантирани отъ Обществото на народитѣ, бѣдатъ признати отъ съответнитѣ държави, ще се създадатъ тепърва условия за траенъ миръ, за разбирателство между Балканскитѣ държави и за създаването, ако искате, и на съюзъ между тѣзи държави. Докогато ще се практикува една политика на насилие, на тероръ, спрѣмо тѣзи малцинства, докогато на едни мѣста ще се отнематъ църкви, на други мѣста ще се закриватъ училища, на трети мѣста ще се отказватъ политически права на подданицитѣ отъ друга националност, докогато ще продължава тази политика на денационализиране, на насилствено изтрѣбление и изхвърляне на малцинствата отъ предѣлитѣ на новата държава, очевидно е, че положението на Балканитѣ не може да се смѣта консолидирано и трайно.

Що се отнася до нашата партия, ние сме били винаги за тази политика, за която говоря, и ще продължаваме да я следваме и за напредъ съ по-големо усърдие, ревностъ и постоянство — за освѣтляване както нашитѣ другари на западъ, тъй също и нашитѣ другари въ Балканскитѣ държави, за да стигнемъ до едно разбиращество, до едно споразумение по главнитѣ линии на една политика на миръ и удовлетворение на пародноститѣ, които страдатъ въ веригитѣ на заключенитѣ въ Парижъ несправедливи международни договори. Ние смѣтаме, че колкото повече управленията на съответнитѣ държави се проникватъ отъ тази политика, колкото нейниятъ духъ става господствуващъ, толкова по-бързо ще бѣдатъ разкъсани веригитѣ, които оковаватъ отдѣлнитѣ балкански държави и ще се спомогне, както за консолидирацето и омиротворяването имъ, така и за стопанското имъ възстановяване.

Има причини, г. г. народни представители, обективни, които пречатъ за бързия успѣхъ на една подобна политика. Докогато Европа не се ориентира трайно и успѣшно къмъ едно демократично управление и по този начинъ направи отъ Обществото на народитѣ единъ живъ и дѣловитъ организъмъ, значението на който ще расте до единъ факторъ международенъ, дотогава, очевидно е, както ние, тъй и всички поробени и угнетени ще срещатъ спѣшка въ удовлетворението на своитѣ аспирации или въ използването на отѣзи малко права, които имъ се предвиждатъ въ договоритѣ за миръ.

Но на второ мѣсто има и други причини — нека ги наречемъ субективни. Какво правятъ съответнитѣ правителства, за да изпълнятъ своята задача, своя дългъ въ дадения случай? Какви мѣрки трѣбва да предприематъ — ако и не всичко да зависи отъ тѣхнитѣ усилия — за да потикнатъ разрешението на въпроситѣ въ единъ благоприятенъ смисълъ? Ние разбираме, че никой нѣма да съветва да се прибѣгва къмъ репресии, на каквито ние не сме способни; никой нѣма да проповѣдва или да прави алузии за едни бабантъжи, които само ще ви правятъ смѣшни въ очитѣ на цѣлъ свѣтъ и ще компрометиратъ изъ основа нашата политика — това, което германскитѣ националисти желяеха да практикуватъ спрѣмо французитѣ, за да откажатъ, подъ една или друга форма, изпълнението на своитѣ репарационни обязанности, за да саботиратъ договоритѣ. Това не може да бѣде политика на никоя група въ България. И ако има нѣкои, които въ възмущението си, или въ отчаянието си, или по стара привычка сж склонни да проповѣдватъ една подобна политика, тѣ, вмѣсто да изпипатъ вежди, ще извадятъ очи и ще ни напакостятъ.

Обаче, не можемъ да отиваме въ всички случаи и до другата крайностъ: да бждемъ пасивни зрители на всичко онова, което се разиграва около насъ, да си мълчимъ, да кротуваме, да бездействуваме и да пропушаме моментитѣ. Отъ това трѣбва да се пазимъ. И азъ мисля, че колкото и да сж скромни средствата на Външното министерство, то все би могло да намѣри достатъчно отъ тѣхъ, за да тури въ движение оня механизъмъ, който на 29 септември и по-рано му е съдействувалъ за сключването на въпросната спогодба. Ако въпросътъ остане да се разрешава между насъ и Гърция, не се съмнявайте, че той ще бѣде разрешенъ противъ насъ, т. е. или Гърция, ако и да е република, нѣма да иска да гласува конвенцията, или пъкъ, ако за удовлетворение на външното обществено мнение я гласува, нѣма да прояви никакво желание за нейното приложение, което е равнозначуще, че конвенцията или спогодбата е паднала, тъй като нашиятъ вотъ, като едностраненъ актъ, нѣма да има никакво значение.

Азъ не искамъ да се нахвърлямъ върху общественото мнение въ гръцката република, нито пъкъ искамъ да из-

ползува България съ каквото и да било, и съ помисълъ дори, затрудненото положение на тази нова република. Есеизвестно е, че тя се намира въ едно вътрешно нестабилно и отчаяно положение; тя е една слаба въ днешния моментъ република. Тя също тъй страда отъ своитѣ бѣжанци, по силата на спогодбата между нея и Турция за задължително замѣняване на сънародницитѣ имъ. Доколкото сведенията ни се простиратъ, Гърция е наводнена съ многобройни бѣжанци. Нѣкои смѣтатъ тѣхния брой да възлиза до единъ милионъ, други се съмняватъ въ тази цифра, считайки я преувелченъ, но все пакъ тѣхниятъ брой не е по-малкъ отъ 500 хиляди души.

С. Василевъ (д. ст.): Даже и повече отъ единъ милионъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к): Повече сж отъ единъ милионъ.

К. Пастуховъ (с. д): Добре. Съгласете се, че това положение създава едно голѣмо затруднение за гръцката република. То я туря въ едно мъчно, едва ли не безнадежно положение: тя трѣбва да се справя съ бѣжанцитѣ, трѣбва да ги настави, трѣбва да имъ даде земя, трѣбва да се погрижи да имъ намѣри поделонъ, да имъ гласува кредити и т. н. и т. н. Ние виждате въ какво положение се намира България, въ която има по-малко бѣжанци, отколкото въ гръцката република. Ние страдаме отъ тѣхъ, защото тѣ не само, че правятъ конкуренция на нашитѣ работници, но хвърлятъ въ несеигурностъ и цѣлото устройство на нашата държава, пречатъ на нашето спокойно развитие, и съ такива едни пертурбации не може да се развива правилно държавниятъ организъмъ. Всички тѣзи затруднения съществуватъ и за гръцката държава: подчертавамъ и затрудненията, които тя може да има и откъмъ сръбска страна, тъй като и въ Сърбия има шовинистично обществено мнение, което може би смѣта, че сега е удобниятъ моментъ Сърбия да използва затруднението на бившата си съюзница, за да получи съ подновяването на договора нови концесии, било откъмъ Солунъ, било пъкъ откъмъ Албания. Въ какво ще се изразятъ и дѣли ще се изразятъ тѣзи аспирации на сръбската политика, намъ това не е известно, нито това е предметъ на моето разглеждане.

Онова, което бихъ могълъ да кажа, то е, че при всички положения българската политика трѣбва да стои далечъ отъ подобни апетити и да не имъ съдействува нито пъкъ, нито косвено, нито съ думи, нито съ помисли. Ние трѣбва да разберемъ и да бжде ясно за насъ, че комбинации отъ подобно естество, на които не сме били чужди въ миналото, винаги ще свършватъ въ наша вреда. Ние ще бждемъ, ако се уловимъ на подобна вѣдница, само оръдие на чужда политика. Колкото и да би било съблазнително ханчето, което нѣкои кръгове, може-би, биха предпочели да ни хвърлятъ, ние трѣбва да стоимъ далечъ отъ него, знаейки, че нѣмаме време, нѣмаме намѣрение да служимъ на интереситѣ на други и въ крайния моментъ да бждемъ изиграни и да ни остане само едно лошо име, като закрепимъ паново въ свѣта съмненното, че каквото и да става въ България, било съ Фердинанда, било безъ него, нейниятъ манталитетъ е все сжщия, че винаги въ България ще се намѣрятъ политици или обществено мнение, настроено благоприятно, за плячка или за други концесии да води приятелска политика съ една съседна държава противъ друга, която се намира въ затруднено положение.

Да не използваме затрудненията на съседитѣ, да бждемъ далечъ отъ съперничеството на апетититѣ между отдѣлнитѣ Балкански държави, да бждемъ лоялни къмъ всички Балкански страни, имайки една линия на поведение! Нека тази линия на поведение направимъ публично достойни, достойни на общественото мнение! Това ще рече: винаги да се отнесемъ къмъ онзи инструментъ, който ни е турилъ лѣтосъ въ движение, за да стигнемъ до спогодбата между насъ и Гърция. Може нѣкои да си приписватъ заслуги за спогодбата, азъ не ги отричамъ, но не мога да не подчертая, че голѣмъ дългъ за тази спогодба иматъ и други фактори, които стоятъ вѣнъ отъ насъ. Собствено спогодбата не е нищо друго, освенъ разширение на конвенцията, която Венизелосъ сключи тутакси следъ договора за миръ, а тя не е нищо друго, освенъ възпроизвеждане на принципитѣ, които сж легнали въ отдѣлъ IV на договора за миръ, за покровителствуване на малцинствата. И отъ м. ноември 1919 г., отъ деня на сключване на договора въ Ньойи досега всички конвенции, протоколи и други актове по въпроса за малцинствата нѣматъ за целъ друго, освенъ да съдействуватъ, да подпомогнатъ за приложението на този принципъ.

Кой е гарантинът на този принцип? Кой е създателът на този принцип? Това е Обществото на народитѣ, това сѫ тия велики сили въ съзнанието на които, може-би, бѣ че създават единъ несправедливъ договоръ, че положението на Балканитѣ съ тоя договоръ не се консолидира, че компактни малцинства се откъсватъ отъ своитѣ сънародници и се предаватъ не по тѣхна вина, а по чужди нареждания на други държави и, следователно, за закрепването и консолидирането на положението нѣма друго средство, освенъ да имъ се предвидятъ тѣй нареченитѣ „права на малцинствата“. Е добре, тия права не сѫ били прилагани отъ 1919 г., когато договорътъ за миръ бѣ сключенъ. Зачитане правата на малцинствата нѣма, а задълженията, които България имаше къмъ малки и голѣми съседни, си вървятъ, както ви е известно. Ние поехме репарациитѣ, окупациитѣ, реституциитѣ, реквизициитѣ; сега е на дневенъ редъ дългътъ, който ни се пада да платимъ, за смѣтка на Турция. Всички задължения, произхождащи или произхождащи отъ разума на договора, ние поехме въ интереса на мира и въ очакване срещу тѣхъ да получимъ изпълнението на малкото права, дадени ни отъ този договоръ.

Кои сѫ тия малко права? Едно отъ тия права бѣ давашето ни изходъ на Егейско море. Това бѣ съществениятъ пунктъ особено на политиката на покойния Стамбулски Той бѣше се заловилъ съ излаза на Егейско море и направилъ всичко, вѣдѣе въ разговоръ съ всички Балкански държави и най накрая неговата мисия, неговата политика въ това отношение фазира. Ние се отказахме; насъ не ни удовлетвориха.

Друго едно право въ замѣна на голѣмитѣ задължения, бѣ признаването правата на малцинствата. Каква целъ е ималъ Венизелосъ, когато е сключилъ съ насъ договоръ за доброволното изселване на малцинствата? Този договоръ или тази конвенция е едно похвално дѣло, но мнозина се съмняватъ не въ текста на конвенцията, а въ мотивитѣ ѝ; въ намѣренията на онези, които ни поднесе тогава да сключимъ въпросния договоръ. Мнозина съзираше на малцинствата, за прокудването на българския елементъ отъ Гърция въ България и за заличване завинаги на македонския въпросъ, що се касае до гръцката държава. Тази политика Гърция преследва отъ тогава и досега. Наистина, въ лѣтото на 1924 г., по една или друга причина — защото имаше и широка демократична вълна и като че Европа подъ управлението на Макидоналдъ и Ерио искаше заведнажъ да разреши сложениятъ въпросъ — сключи се конвенцията за покровителството на малцинствата и за тѣхното доброволно изселване. Обаче конвенцията не само не е гласувана, но и приложенето ѝ върви въ единъ противодоговоренъ смисълъ. Може би като на пукъ на всички договори сключени досега, следъ тържественния актъ на 29 септемврий започна масовото и принудително изселване на бѣжанцитѣ отъ тѣхнитѣ родни огнища. Какво казватъ представителитѣ на Обществото на народитѣ, високоуважаемитѣ членове на смѣсената комисија за причинитѣ на това изселване, на мене е неизвестно; какъ тѣ го таксуватъ; дали че то е плодъ на доброволно изселване или е актъ на една насилствена политика — сяко не ми е познато. Туѣ, което намъ е известно, което виждаме съ очитѣ си, което слушаме, то е, че въпреки всички декларации, които могатъ да се правятъ за подобни случаи отъ заинтересовани страни, това изселване не е плодъ на свободната воля; то е насилствено, то е масово, то е принудително, то е противъ духа на договора, противъ духа на конвенцията, противъ духа на спогодбата, сключена въ Женева, то е извѣрна на поднитѣ, които сѫ сложени отъ насъ и Гърция, то е извѣрна и на Обществото на народитѣ, което е съществувало и е дало своето порожителство и което, следователно, носи морална отговорностъ за това нещастно положение.

Туѣ е моето различие съ г. министра на външнитѣ работи — и може-би затова отначало той се малко нервира.

Азъ смѣтамъ, че въ това отношение, що се касае до турянето въ движение на Обществото на народитѣ по въпроса за покровителството на малцинствата, нашето външно министерство е изпълнило достатъчно своя дългъ. Като не му вмѣнявамъ въ вина, че то е отговорно за случката въ Търлисъ или за прокудването на българския консулъ отъ Солунъ, или за прокудването на масата бѣжанци, моето убеждение е, че то не е проявило достатъчно сила навреме и на моментъ, за да тури въ движение Обществото на народитѣ, да направи публично достойно боджитѣ на България, своята политика, да изрази настрое-

нието на общественото мнение по този въпросъ. Защото ние, г. г. народни представители, други средства за борба нѣмаме. Ние силата не желаемъ, ние не я препоръчваме, ние я нѣмаме. Ние коварството нѣма да практикуваме, комбинациитѣ ще избѣгваме. Но хленченето, малодушието, свиването на пешоветѣ, мълчанието, оставянето на времето всичко да цери и замѣлчаването — това не може да бѣде външна политика на която и да било държава, колкото и да бѣде слаба и победена, отритната отъ всички страни, особено въ днешния моментъ, когато се смѣта, че положението ни е малко подобро. Дали това се дължи на обективни или на субективни причини, не е важно да ги издирваме. Ние трѣбва да констатираме, че при всичката неприязненостъ и изолiranостъ, въ която се намира нашата страна, все пакъ тя не е подъ гнета на едно предстояще нахлуване, на една непосредствена заплаха чрезъ физическо насилие отъ която и да било съседна държава. Европейскитѣ държави и европейската дипломация, колкото и неразноложени, студени да сѫ къмъ насъ, все пакъ не могатъ да одобрятъ това и не се смѣта, че условията сѫ благоприятни за едно вмѣшателство въ управлението на нашата страна, изразено въ една груба форма. Съ това не искамъ да кажа, че ние, които сме обвинявани въ притворство, сме дължи да използваме момента и, понеже положението е малко благоприятно, да помрачимъ панова смѣтка хоризонта. Не! Нашата сила е пакъ въ апелитѣ, въ възгласитѣ къмъ общественото мнение, къмъ Обществото на народитѣ, но по единъ по-ефикасенъ начинъ, откогато може-би досега се е практикувало.

Какъвъ е механизмитъ, каква е дипломатията на Обществото на народитѣ, не съмъ запознатъ въ подробности, както сѫ осведомени тѣзи, които имаха случай да присѣтствуватъ въ заседанията му. Азъ не смѣтамъ, че то може да вземе една резолюция въ наша полза или да употреби едно заплашително средство къмъ непокорната държава, за да я принуди било да гласува конвенцията, било, което е по-важно, да пристѣпи къмъ нейното изпълнение. Това не е въ неговитѣ функции и ние не сме тѣй добре гледани, за да може къмъ насъ да се излѣе благоволенето и шедростъта на голѣмитѣ. Всички знаете, пресно е, че що се касае до Албания, предъ видъ на това, че се подозира, какво четитѣ тамъ се инспириратъ отъ сръбската политика, за предотвратяване на възможни усложнения се повдигна въпросъ за намѣсата на Обществото на народитѣ и дори за изпращането на единъ делегатъ съ мандатъ да въдвори реда въ тази страна. Имаше други страни, като Египетъ, които протестираха противъ всемогъщата английска политика — разбира се, не прѣко египетското правителство, протестира за неправдата, която споредъ него Англия извършва, но тая страна направи, што нейниятъ парламентъ да отправи единъ апелъ къмъ Обществото на народитѣ и по единъ инцидентенъ пътъ, ако не да го занимае въ заседанията му, поне да го тури по единъ или другъ начинъ въ течение на въпроса и да подпомогне по този начинъ своята национална кауза.

Крайноститѣ ние не ги препоръчваме, но свиването на рѣцетѣ е неодобрително. Азъ, г-да — открито го казвамъ — въ единъ такъвъ моментъ, когато масово се хвърлятъ бѣжанци, когато спогодбата е обезсилена, е мъртва буква, ако бихъ билъ министъръ на външнитѣ работи не заради монитѣ грѣшки, но за мое собствено удовлетворение, не бихъ стоялъ на това мѣсто. (Сочи министерската маса). Единъ пътъ поднитѣ сложени, дори да намѣря причини за извинение, не бихъ ималъ куража да стоя по-нататкъ и да понасямъ всички удари, които се синятъ противъ този протоколъ, и всичкитѣ криви тълкувания и преиначавания, които се даватъ отъ другата страна. И, може-би, единъ такъвъ жестъ би обърналъ повече вниманието на факторитѣ, стоящи надъ насъ — Обществото на народитѣ и други — за да подтикнатъ поне малко приложенето на тази спогодба.

А що става днесъ? Ние слушаме само — даже г. министърътъ не може да ни даде увѣренне — че спогодбата ще бѣде изпълнена. Ние слушаме само думи, че практическото ѝ изпълнение се забавя или че го нѣма. То се разбира, че може да се позабави, може да има спѣнки, може да има препятствия, нарочно създадени, но работата е — защо трѣбва да се лѣжемъ — не че се забавя, но досега, както текатъ работитѣ, чисто и просто отказва се прѣкото изпълнение на въпросната спогодба; чисто и просто прокудватъ се инороднитѣ — славнитѣ — не гръцитѣ, чисто и просто води се една политика на денационализиране, на систематично прокудване, на насилствено прогонване. Докога? То е очевидно: докато тѣхнитѣ брой действи-

телно намалява дотолкова, щото няма да има въпросъ за малцинства. И ако тогава ние го повдигнемъ, ще ни кажатъ: вие го повдигате, г-да, не за васъ.

Смѣсената комисия и г. г. делегатитѣ на Обществото на народитѣ ще изпълняватъ своитѣ функции въ България, ще бъдатъ съветници, посредници на правителството, ще получаватъ жалби отъ инородцитѣ въ България, за да се удовлетворятъ тѣхнитѣ претенции. Ние не се боимъ отъ това, защото поне що се касае, както вече заявихъ, до защитата правата на тия малцинства, нашитѣ власти не сж били така некоректни въ отношенията си къмъ тѣхъ, както сж били другитѣ къмъ нашитѣ малцинства; като обикновено правило даже може да се твърди, че тѣ се третиратъ наравно съ българскитѣ граждани. Гърци и българи иматъ еднакви политически и граждански права и никой не имъ пречи за изпълнението на тѣхнитѣ религиозни и черковни обреди. Това е ясно. Но работата е тамъ, че ние ще направимъ конвенцията безпредметна.

И тамъ азъ искамъ да зная, какво мисли да направи г. министърътъ на външнитѣ работи, какво е направилъ, за да подпомогне както за гласуването, тъй и за частъ по-скорошното приложение на въпросната конвенция? Документитѣ, които тукъ ни четете, проектитѣ собствено на г. г. Корфъ и Дероверъ, сж добри, удовлетворителни, и ние имъ ржкоплѣскаме, но въпросътъ не е да ги имаме като пресекти, но да ги имаме на дѣло. Ние бихме още повече ржкоплѣскали, ако тѣ употребятъ моралното си влияние, щото не гърцитѣ, а славянитѣ, българитѣ, малцинствата въ гръцка Македония да иматъ възможность и условия да се черкуватъ въ своитѣ черкви, да ходятъ въ своитѣ училища, да говорятъ своя езикъ, да се радватъ на граждански и политически права и да не бъдатъ насилствено хвърляни въ България. Това би била нашата работа. И тамъ, азъ разбирамъ, би били най-големиятъ успѣхъ на която и да било правителствена политика — на нея ние бихме ржкоплѣскали; тя ще помогне за приятелскитѣ отношения между съседнитѣ държави; тя ще смекчи кризата между нѣкои балкански държави; тя ще улесни разрешаването и на въпроса за малцинствата въ другитѣ страни — Сърбия и Ромъния. То се знае, че тѣзи въпроси сж тѣсно свързани единъ съ другъ; че ако има еволюция, етапи, степени въ защита на правата на малцинствата, то тия степени трѣбва да се изразятъ именно въ това, отъ една държава постепенно да преминатъ къмъ другата държава, за да се достигне до едно уталожаване на духовствѣ и до едно омиротворение на балканскитѣ страни.

Тукъ ние бихме искали да видимъ субективно въ какво се изразява политиката на нашето Външно министерство: дали тя е само единъ сборъ отъ канцеларски бумажки, пращани отъ една и отъ друга страна, и времето си тече, за да не докара лоши резултати, или пъкъ тукъ имаме надеждата да получимъ въ скоро време добри резултати. Ние не знаемъ имаме ли услугитѣ, съдействието, разположението на нѣкои отъ голѣмитѣ държави, до които всѣка една малка страна би предпочела да се добере, за да се въздействува морално и да се постигне едно реално изпълнение на спогодбата.

Въ всѣки случай, едно не бива да се забравя: ние ще гласуваме за спогодбата, но това не е активътъ ни, това не е още радостта ни, докогато няма нейното изпълнение. Сега, поради туй, че имаме единъ договоръ за миръ, че имаме сключена една конвенция, важно е да добиемъ реалното изпълнение на въпросната спогодба, да имаме практически резултати, които да очертаятъ една нова политика и да спомогнатъ за създаване на едни нови отношения между насъ и гръцката държава.

Всички тѣзи бележки, които направихъ и смѣтнахъ за умѣстни, не ми пречатъ, г-да, най-накрая да ви заявя, че ние ще гласуваме за спогодбата, която е сключена въ Женева подъ гаранцията на Обществото на народитѣ. Ние я смѣтаме не напълно задоволителна, но като единъ етапъ въ помиренето на междубалканскитѣ отношения и като една сигурна гаранция за защита интереситѣ на малцинствата.

Но, отъ друга страна, длъженъ съмъ пакъ да заявя, че отъ досега познатото на мене, азъ намирамъ, че нашето Министерство на външнитѣ работи, начело съ г. Калфовъ, е пропуснало доста моменти и не е изпълнило достатъчно своя дългъ. И въ това отношение субективно то има своя пасивъ, за който пасивъ трѣбва да му се търси отговорность. И тази отговорность, когато се потърси — тя не е лично до А, до В, до С, и затуй не трѣбва да се докачате — тя ще се потърси, за да се услужи на дѣлото. Предъ интереса на личности и на политиката на една или друга група стои интересътъ на България и инте-

ресътъ на малцинствата (Ржкоплѣскане отъ социал-демократитѣ)

Ние не можемъ да бъдемъ тъй слѣпи, както бѣ слѣпъ Стамболійски въ своята външна политика, и да се заългваме съ вѣчни обещания, безъ да търсимъ субективната отговорность. Азъ и тогава по разни случаи съмъ ималъ смелостта да посоча всички дефекти на неговата външна политика и смѣтнахъ, че тя ще бъде вредна, няма да ни даде очакванитѣ резултати, защото е много субективна, много лична, много тайна и много грандоманска. И сега, ако продължаваме да правимъ пакъ тайна външна политика, тя пакъ няма да ни даде очакванитѣ резултати. Може да се докачи г. министърътъ на външнитѣ работи и правителството, но азъ ще го заявя още еднажъ, че и сега външната политика е тайна, и сега се раждатъ смѣнения, дали тя е лична, дали е дворцова, дали е групова, дали е умна или е случайна въ едно или друго направление. Ние сме длъжни да напомнимъ опаснитѣ пътища на миналата външна политика. Ако има кой да ни слуша, нека ни чуе! Нека комисията по Министерството на външнитѣ работи стане единъ спомагателенъ, осведомителенъ органъ на Външното министерство; нека ние не учимъ за намѣренията на Външното министерство отъ неговитѣ печатни издания, отъ вестницитѣ; нека единъ членъ отъ тая комисия бъде повече отъ единъ правителственъ раторьоръ и нека се чува и другата страна, за да не се пропусчатъ моменти. Защото мене не ме интересува сега да подведемъ подъ отговорность правителството или г. Калфова за пропуснати моменти. За мене не е толкова важно да му напомня, че той не е изпълнилъ своя дългъ съ пужната вѣщина и че той по-добре щѣше да направи, ако за свое лично удовлетствие напуснѣше министерството. За мене би било по-важно да подчертая тукъ, че България, благодарение съдействието на едни или други фактори, на усилията отъ разни страни, е успѣла да оживотвори една конвенция. Ние нямаме нужда отъ една конвенция, която, като чл. 23 на Берлинския договоръ, да бъде мъртва буква. Нека знаятъ нашитѣ министри на външнитѣ работи, че тѣ заематъ единъ най-опасенъ пунктъ въ нашата политика — тѣ сж мъртвата стража, която се изпраца въ неприятелскитѣ редове и най-често може да бъде бомбардирана и повалена отъ неприятелското обстрелване. Това е днесъ Външното министерство въ България. То е пълно съ отговорности. То трѣбва да прояви по-голяма живость, то трѣбва да прояви по-голяма вѣщина, то трѣбва да се освободи отъ канцеларщината, отъ тайнитѣ пътища, то трѣбва да има въра въ тѣзи сили, които народътъ праща въ Народното събрание, защото и България е демокрация. (Ржкоплѣскания отъ социалдемократитѣ) То трѣбва да напусне онѣзи пътища, на които го е училъ царъ Фердинандъ, то трѣбва да бъде органъ на демокрацията и на народа, и когато се научи да прави народна и държавна политика и да подчинява личния си престижъ предъ народния престижъ, тогава България действително ще прави една по-реална и резултатна външна политика и ще има право да очаква по-големи дѣла, по-добри резултати, отколкото досега имитѣ.

Отъ социалдемократитѣ: Bravo! (Ржкоплѣскания)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Следующиятъ ораторъ е г. Христо Силяновъ, но понеже времето е напреднало, разискванията ще продължатъ утре.

Министъръ Х. Калфовъ: Искамъ думата.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Имате думата.

Министъръ Х. Калфовъ: Всичко това, което каза г. Пастуховъ, е помѣствано много пъти въ в. „Епоха“. Благодаря за съветитѣ, които г. Пастуховъ дава искрено, сърдечно, разпалено, повтаряни много пъти отъ него. Едно нѣщо само не можахъ да разбера: счита ли за добро нѣщо протокола или за лошо? Щомъ на два пъти г. Пастуховъ заяви, че ще гласува за протокола, значи добро нѣщо е. Отъ друга страна, азъ зная, че България има една конвенция съ Гърция за доброволно изселване на малцинствата — колко е доброволно, то се видѣ отъ самитѣ факти — една конвенция, която е частъ отъ Ньойския договоръ, която е задължителна, която, ако не изпълнимъ, значи противопоставяме се на едно отъ най-големитѣ условия за нашето мирно развитие — изпълнението на мирния договоръ, който сме подписали следъ Добро-поле. Можемъ ли и трѣбва ли да денонсираме тази конвенция, да кажемъ, че не признаваме нейното приложение и да не прие-

маме никого отъ Гърция? Готовъ ли е г. Пастуховъ и неговитѣ другари, които го поддържатъ въ всичкитѣ му изрази, които той тукъ употребява, да ни даде тоя съветъ?

Г. Чешмеджиевъ (с. д.): Щомъ стане едностранина, да тежелемо на България, трѣбва да я отречете.

Министъръ Х. Калфовъ: Конвенцията е частъ отъ мирния договоръ. Да изпълняваме ли или не този договоръ? Кажете, поемате ли тази отговорностъ върху васъ, да ни дадете съветъ да не изпълняваме договора?

К. Пастуховъ (с. д.): (Възразява пѣщо)

Министъръ Х. Калфовъ: Кажете да изпълняваме ли Ньойския договоръ или не?

К. Пастуховъ (с. д.): Изпълнявайте го. България трѣбва да бъде лоялна и да зачита малцинствата, и тя ги защита.

Министъръ Х. Калфовъ: Чакайте, недейте туря всичко въ една торба. Лесно е да приказвате отгоре, отгоре: елате на самитѣ факти, турете си ржката на сърцето и вижте каква е болката. Тя не е малка, тя е голѣма и дълбока. Ако ние трѣбва да изпълнимъ Ньойския договоръ, значи трѣбва да тачимъ и тая конвенция. Направихме всичко, което можахме да направимъ, за да я направимъ морална, да туримъ предпоставката, че има доброволно изселване. И въ тия наши условия ние бѣхме подпомогнали отъ много срѣди, отъ много страни. Съ месеци задържахме — това е фактъ — голѣмото, масовото принаждане на бѣжаци. По едно ще кажа: че и съ протокола въ Женева, и безъ тоя протоколъ, тия бѣжаци, които дойдоха презъ септемврий тукъ, пакъ шѣха да дойдатъ. Тѣхнитѣ декларации сѣ били подадени отъ месеци по-рано, тѣхнитѣ земи сѣ били декларирани отдавна, тѣхнитѣ пътни билети сѣ имъ били дадени отдавна, тѣ сѣ чакали да прибератъ реколтата и да дойдатъ тукъ съ малко пари, за да търсятъ ново прешитане, да се грижатъ за своето съществуване. Това е положението.

Ако протоколътъ се счита отъ г. Пастухова за пѣщо добро: какъ намира логика и основание г. Пастуховъ да иска да се оттегля азъ? Да се оттегли, то не е пѣщо мъчно, не е толкова тежко — може би споредъ него това да е тѣй — но къде е логиката, като свързва тия два факта? Ако протоколътъ се мъчи да нормализира положението и да направи пактиана доброволно изселването, защо неговото неприлагане да изисква негово оттегляне? Ако стоехме съ скръсени ръце и пѣмахме този протоколъ и добриятъ услуги на голѣмитѣ сили, не 26 хиляди, а много повече шѣха да бъдатъ бѣжанцитѣ. Азъ не мога да намѣря логика между едното и другото твърдение на г. Пастухова и оставамъ съ въпроса си.

Г. Пастуховъ каза, че въ много случаи Външното министерство пропуснало да изнесе нашитѣ болки, да защити нашата кауза и съ това се явява много и много виновно. Ако има такива случаи, нека ги изнесе, да ги обемлимъ и да си теглимъ последствията, а не да говоримъ така общо, защото това не прави хубаво впечатление. Това може да предизвика ржкопльскания отъ тамъ (Сочи социалдемократитѣ), но това не може да убеди никого, който има снокойна съвестъ и който гледа обективно на пѣщата. Едно се забравя само при тѣзи декламации: че ние сме следъ Добро-поле, следъ голѣмитѣ рупения и прегрѣшения на дружбанитѣ въ външната политика и че ако има областъ, въ която най-мъчно може да се направи една стѣпка напредъ, това е въ областта на външната политика при условията, при които се намира нашата малка и измъчена държава. Лесно се даватъ указания и съвети, но справете се съ условията, съ действителността и съ фактитѣ. (Ржкопльскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Тукъ се намѣси името на бившия белгийски министъръ Вандервелдъ, който преди пѣколко месеца бѣше въ България и който, както г. г. широкитѣ социалисти казаха, билъ турнатъ въ контактъ почти съ всички срѣди, изключая правителственитѣ срѣди. Азъ имамъ да направя едно оплакване, което сега ми се удава случая да го отпраща къмъ г. г. широкитѣ социалисти, и го правя, за да защита достойнството на поста министъръ-председателъ.

Следъ като г. Вандервелдъ пристигна въ София, единъ съботенъ денъ менъ ми съобщиха — струва ми се г. Казаховъ, не помня добре дали той бѣше — че г. Вандервелдъ жалеа да се види съ мене, и кога съмъ готовъ да го приема. Казахъ, че съмъ на негово разположение въ смъщия денъ, но най-удобно ще бъде да стане на другия денъ, педѣля, въ 10 часа сутринта. Отивамъ на другия денъ въ 10 ч. и точно въ 10 ч. по телефона ми се обади единъ отъ тѣхнитѣ приятели: г. Вандервелдъ билъ задържанъ отъ тѣхния централенъ комитетъ и за съжаление нѣма да може да дойде, но нали съмъ каненъ на чай въ белгийската легация, тамъ ще се срѣщнемъ съ него. Казахъ: благодаря за всичко това, сбогомъ. Такъвъ е случаятъ. Господаря не пожелаха да турятъ г. Вандервелда въ контактъ съ правителството. Ако бѣха го турнали въ контактъ съ насъ, той нѣмаше да разправя тѣзи заблуждения и небивалници, че презъ септемврийскитѣ събития паднали убити 16 хиляди души. Дружбанитѣ ги рекли 18 хиляди, други ги рекли не знамъ колко, той ги рекълъ 16 хиляди души.

Д. Нейковъ (с. д.): Вандервелдъ не е писалъ, че сѣ 16 хиляди души.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Той пише въ вестникъ „Le Peuple“, че сѣ 16 хиляди души.

Д. Нейковъ (с. д.): Не е казалъ това.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г-да! Азъ мога да направя справка въ Външното министерство и да намѣримъ вестника. Това е една обида и за васъ, и най-малко ние трѣбваше да я опровергаемъ — не зная дали сте я опровергали — защото и ние бѣхте тогава на власт.

Но най-важна е обидата, която се нанесе на мене. Азъ пактиана видѣхъ г. Вандервелдъ въ белгийската легация — тѣй като не можахъ да откажа на г. Маскензъ да отиде по този случай — и му казахъ: „Добре дошълъ, сбогомъ и на добъръ пътъ“. Всичкиятъ ни разговоръ бѣше този. Какво сте му говорили вие, не зная, но знамъ, че той щемъ си отиде започна да препорачва една комбинация между дружбани, широки социалисти и комунисти, която може да замѣсти сегашното правителство. (Ржкопльскания отъ сговориститѣ)

Я. Сакжзовъ (с. д.): Ще позволите ли, г. министъръ-председателю, едно обяснение?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Заповѣдайте.

Я. Сакжзовъ (с. д.): Когато другарьтъ Вандервелдъ дойде въ Русе, ние видѣхме, че отъ страна на правителството имаше една индиферентностъ.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Я. Сакжзовъ (с. д.): Когато другарьтъ Вандервелдъ дойде въ Варна, ние се надѣвахме, че г. министъръ-председателътъ ще иска да се види тамъ съ него, обаче г. министъръ-председателътъ замина.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Два-три дена преди това заминахъ.

Я. Сакжзовъ (с. д.): Следъ това ние трѣгнахме изъ България и не можеше да стане на друго мѣсто свидане, освенъ въ София. Въ София и по-рано другарьтъ Вандервелдъ е казалъ: „То е ваша работа“ — на нашата партия — „кога и съ кого ще искате да се срещна“.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Това казвамъ и азъ — ваша работа!

Я. Сакжзовъ (с. д.): Ние очаквахме отъ страна на правителството да изяви готовностъ.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Я. Сакжзовъ (с. д.): Извинете, редътъ е такъвъ. — Ние бѣхме около Вандервелдъ и всѣки отъ правителството, който имаше желание и готовностъ да се срѣдне съ него, трѣбваше да съобщи това на онѣзи, които бѣха съ Вандервелдъ. (Възразения отъ сговориститѣ) Не отговарямъ на васъ, г. г. народни представители, а отговарямъ на министъръ-председателю.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г-да, па вете тишина.

Я. Сакжзовъ (с. д.): Ние очаквахме г. министър-председателя да изкаже тази готовност. За педъшния денъ, когато Вандервелдъ се е съгласилъ да отиде при г. министър-председателя, ние не знаемъ кой е съобщилъ на г. министър-председателя, че Вандервелдъ не ще може да дойде.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Моятъ братъ по телефона ми събщи.

Я. Сакжзовъ (с. д.): Той ще трѣбва да ни даде обяснения какъ е станала тая работа, че него денъ Вандервелдъ не могълъ да Ви посети. Ние разбрахме въ край на крайцата, че едната страна отбѣгва срѣщата.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Я. Сакжзовъ (с. д.): Позволете ми да Ви кажа — казвамъ го и на народното представителство, казвамъ го и на г. министър-председателя — че ние не избѣгахме тази срѣща; напротивъ, ние смѣтахме, че тя е наложителна, следъ като Емилъ Вандервелдъ биде посрѣщнатъ репнтелно отъ венчки българи презъ дето минаваше. Ние смѣтахме за наша длъжностъ неперемѣнно да го туримъ въ контактъ съ правителството на страната, населението на която посрѣщна този гостъ. Това би било sans doute една безмислица, ако ние избѣгахме тази среща. Но други обстоятелства сж попречили да стане тая среща — тамъ е въпросътъ. И вечерта, когато Вандервелдъ замнаваше, той съжали, че не е могълъ падълго да се разговори съ г. министър-председателя.

Х. Силянввъ (д. ст.): Но ваша вина.

Я. Сакжзовъ (с. д.): Това е венчкото, което имамъ да кажа.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Моля ви, г-да, да приемете следния дневенъ редъ за утрешното заседание: (Чете)

Второ четене законопроектитѣ:

1. За Държавната военна фабрика;
2. За фабрикацията, вноса и износа на военни материали;

Подпредседатели: { **Н. НАЙДЕНОВЪ**
Д-ръ Б. ВАЗОВЪ

Одобрение предложенята:

3. За освобождаване отъ трудова повинностъ съвѣшнитѣ Държавното сръдно техническо училище;
4. За приемане на държавна служба руския подданикъ Н. Яковлевъ;
5. За отпускане каменинъ ваглица отъ държавната мина „Марица“ на дружество „Червель кръстъ“ за питателния пунктъ на гара Свиленградъ;
6. Сжщо отъ държавната мина „Перникъ“ на мисията „Христови ученици“;
7. Сжщо отъ държавната мина „Перникъ“ на храма „Александъръ Невски“;
8. За одобрение V-то постановление на Министерския съветъ отъ 19 ноемврий 1924 г., протоколъ № 91;
9. За одобрение VIII-то постановление на Министерския съветъ отъ 31 юний 1924 г., протоколъ № 56;
10. За одобрение постановленията на Министерския съветъ: VIII-то отъ 8 септемврий 1924 г., протоколъ № 71, и XV-то отъ 24 октомврий с. г., протоколъ № 86;
11. За одобрение на протокола за покровителството на гръцкитѣ малцинства въ България, подписанъ въ Женева на 29 септемврий 1924 г.

Първо четене законопроектитѣ:

12. За измѣнение и допълнение на Българската централна кооперативна банка;
 13. За горитѣ;
 14. За отдаване на концесия експлоатацията на държавнитѣ гори;
 15. За допълнение закона за Българската народна банка;
 16. За измѣнение и допълнение на закона за подобрене на земледѣлското производство и опазване полскитѣ имоти;
 17. За допълнение на членъ единственъ отъ закона за заплащане обезщетение на жителитѣ на опожаренитѣ и пр. села въ К. Агачка и др. околия и гр. Даръ-дере презъ балканската и общоевропейската войни;
 18. За измѣнение и допълнение на закона за тарифата на износнитѣ стоки.
- Конто приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 20 ч. и 5 м.)

Секретарь: **Т. КОЖУХАРОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Петко Стояновъ, Димитъръ Мангъровъ, д-ръ Борисъ Геровъ, д-ръ Стоянъ Даневъ, Никола Бурмовъ, Георги Поповъ, Иванъ Лѣкарски, Недѣлко Топаловъ, Крумъ Славовъ и д-ръ Александъръ Гиргиновъ 495

Питания:

1. Отъ народния представителъ Минчо Дилиановъ къмъ министритѣ на вътрешнитѣ работи и народното здраве и на войната относително извършения обнскъ въ селата Кормянеско и Сухнидолъ, Севлинеска околия, отъ войската и администрацията (Съобщение) 495
2. Отъ народния представителъ Георги Косовски къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относително попречване отъ страна на полицаята на конгресиститѣ отъ Българския

младежки земеделски съюзъ да отидатъ предъ съюзния домъ да се фотографиратъ (Съобщение) 495

3. Отъ народния представителъ Минчо Дилиановъ къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве и министър-председателя относно дейността на нѣкои български емигранти въ Югославия, има ли нападения на западната граница, въ какви размѣри сж, кои сж нападателитѣ, съ знанието на югославянското правителство ли ставатъ тия нападения и какви мѣрки сж взети за избѣгване влошаването на отношенията между дветѣ съседни страни. (Развиване и отговоръ) 495

Предложение за одобрение протокола за покровителство на гръцкитѣ малцинства въ България, подписанъ въ Женева на 29 септемврий 1924 г. (Прочитане и разискване) 500

Дневенъ редъ за следующето заседание 513